

**Frank M. Turner. "Edmund Burke: The Political Actor Thinking,"
Introduction To "Reflections On The Revolution In France" (Yale
University Press, 2003).**

Çeviren: Orhan Basat*

ÖZET

Bu çalışma, 2003 yılında Yale Üniversitesi tarafından yayınlanan, "Fransız Devrimi Üzerine Düşüncelere Giriş Edmund Burke" isimli esere Frank M. Turner tarafından yazılan Edmund Burke: "Siyasi Aktör Düşüncesi" giriş yazısının çevirisidir.

1790 yılında yayımlanan ve yayımlandığı yıldan başlayarak hem Avrupa'yı hem de bu coğrafya dışında kalan birçok milleti etkileyen "Reflection On The Revolution in France" eseriyle birlikte Burke devrim karşıtı söylemlerle anılmaya başlanmıştır. O, gerçekte, aklın soyut, olgudan kopuk kullanımının eleştirisi olarak "Devrim Üzerine Düşünceleri" yazmıştır. "A Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful" kitabında oluşturmaya çalıştığı muhafazakar birey kurgusuna zıt olan pratik yaşamdan kopuk birey kurgularını eleştirir. Ayrıca bugün ve gelecekte, olan ve olabilecek tüm olguları apriori açıklama iddiasındaki aklın neden olduğu mutlak doğrucu yaklaşımın yanlışlığını ortaya koyar. Kazanımı yıllar almış, deneyimle sağlamaları defalarca yapılmış hakların daha güzel bir evren idealiyle ve radikal bir soyutlamayla iktidarın ele geçirilmesinde araç olarak kullanılması; hakların yeni bir evren düzenlemesinde kapsamının genişlemesi yerine daraltıldığı ve muhteva olarak önceki kazanımlarından bile kayıplara yol açtığı görülmüştür. Bir aydınlanma düşünürü olan Burke, epistemolojisini, nesne ve kişi duyusunun ilişkisini, deneyim ışığında inceleyerek oluşturma iddiasındadır. O, birey ve bireylerin oluşturduğu kurumların insanlığın geleceği için korunmasının yöntemini bize sunar. Muhafazakar ve liberal bir politikacı olan düşünürün hayatı ve mücadelesi, ülkesi özelinde, genel kavram ve kurumların nasıl muhafaza edildiği ya da korunması gerektiğinin örneğini gösterir.

Anahtar Kelimeler: Devrim, devrim eleştirisi, muhafazakarlık, akıl, akıl tenkidi

* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora öğrencisi, orhanbasat@gmail.com

Frank .M. Turner. "Edmund Burke: The Political Actor Thinking," Introduction To "Reflections On The Revolution In France"(Yale University Press, 2003).

ABSTRACT

This study is the translation of the introduction letter of Edmund Burke's the "Political Actor Thinking" written by Frank M. Turner for the book entitled "Introduction to Reflections on the Revolution in France: Edmund Burke" which was published by Yale University in 2003.

Due to his book called "Reflection On The Revolution in France" that was published in 1790 and affected both Europe and many nations outside this continent as of its publication, people had started to remember Burke with anti-revolutionary expressions. He, in fact, wrote his book called "Reflections on the Revolution" as a criticism against the abstract and metaphysical use of mind. In his book entitled "A Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful", he criticizes the individual set-ups that are disconnected from the practical life, which is the opposite of conservationist individual set-up that he is trying to create. In addition, puts forward the wrongness of absolute righteous approach caused by the mind as suggested in his claim of explaining all the phenomenon that is happening or might happen today or in the future. Using the rights; which took years to gain, and which were cross-checked many times by experience; as a means of grabbing the power by with idea of a better universe and by a radical abstraction, proved that the rights were restricted instead of widening their scope, and that this even caused losses in the previous gains. Burke, a philosopher of illumination, claims to constitute his epistemology by analyzing the relationship between the objects and individuals in the light of experience. He presents us the method of protecting the individuals and institutions build by them (tradition, family, state, law, etc.) for the future of the mankind. The life and struggle of this philosopher, who was also a conservationist and liberal politician, is an example of how the general concepts and institutions are preserved, and how they should be protected domestically.

Keywords: *Revolution, Revolution Criticism, conservatism, mind, criticism of mind*

Giriş

Edmund Burke:

Politik Aktör Görüşü

FRANK M. TURNER

Edmund Burke, 1729 yılında İrlanda'da dünyaya gelmiştir. Annesi Roman Katolik'tir, babası ise kişisel ve mesleki yönlerini geliştirmek amacıyla İrlanda Protestan Kilisesine bağlı kalmıştır. Burke, Dublin'de bulunan ve yalnızca Protestan öğrencileri kabul eden Trinity Koleji'ne katılmış ve 1750 yılında hukuk eğitimi almak için Londra'da bulunan Avukatlık stajı yapılan kurumlardan birine katılmıştır. Burke'ün kariyeri, onu hukuk yerine edebiyat ve politika alanlarına yönlendirmiştir. 1756 yılında yayınlanan Doğal Toplumun Kanıtlanması (Vindication of Natural Society) adlı eserinin ardından, bir sonraki yıl estetiğe önemli bir katkısı olan 'Yüce ve Güzel Hakkındaki Düşüncelerimizin Temelinin Felsefi İncelemesi (A Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and the Beautiful)' adlı eseri yayınlanmıştır. Burke, Londra'nın önde gelen edebiyatçılarından yakın arkadaşı olmuştur.

Burke, 1765 yılında, daha önce kısa bir dönem başbakanlık da yapmış olan Rockingham'ın parti markisi'nin¹ özel sekteri olmuştur. Rockingham'ın himayesi ve etkisiyle aynı yıl Parlamento'ya girmiş, hayatının geri kalan kısmının büyük bir bölümünü III. George ve bakanları karşısında muhalefette geçirmiştir. Burke uzun bir süre, güncel siyasi hayatı kapsayan bir yayın olan Yıl İçinde Gerçekleşen Olayların Kaydı (Annual Register of the Year's Events) için editör olarak hizmet vermiştir. New York kolonisi için koloni vekilliği yapmış, Amerikan Devrimine uzanan yıllarda ise Kuzey Amerika kolonileriyle uzlaşmasını savunmuştur. 1782 yılında Rockingham ilk hazine bakanı olurken, Burke ise hazinedar olarak atanmış ve bu görevi 1782 ve 1783 yıllarında iki bakanlık dönemi boyunca sürdürmüştür.

1782 yılında Rockingham vefat etmiş, Burke bundan sonra siyasi hayatta daha zor bir dönemece girmiştir. 1780'li yılların sonuna doğru Warren Hastings'in² Batı Hindistan

¹ Asiller sınıfı mensuplarına verilen unvan.(ç.n)

² İngiliz sömürgesinde ki Hindistan'ın ilk genel valisi olan Warren Hastings hakkında 1788 de açılan yolsuzluk davası nedeniyle itham edilmiş ve 1795 de dava beraatla sonuçlanmıştır. (ç.n.) Konu Burke'ün Hindistan'daki İngiliz idaresine doğal hukuk merkezli eleştiriler nedeniyle önemlidir. Yazar Stephan K.White "Burke'ün Hindistan kumpanyasının yozlaşmış ve baskıcı yönetimine, o günlerde General Vali Warren Hastings'e öfkesi 1780'ler boyunca durmadan arttı. Parlatmentonun pek çok üyesi kumpanyanın hareket tarzının reforme edilmesi konusunda hemfikirdi, fakat hiçbir Hindistan meseleleri konusunda kendilerini bilgilendirmek için Burke kadar çaba harcamıyor ya da Hastings soruşturmasını Burke kadar ısrarla vurgulamıyordu. Avam Kamarası soruşturmayı 1787'de oyladı ve dava ertesi yıl Lortlar Kamarası'nda görülmeye başlandı. Burke açılış konuşmasını yaptı ve Hastings'in 1795'teki beraatına kadar bitmek bilmeyen bu davada pek çok suçlamada bulundu" der. White, K. Stephan, Edmund Burke, Modernite, Politika ve Estetik, Çeviren: Mihriban Şenses, Paradigma Yayınları, 2013, İstanbul, s.24 (ç.n)

Kumpanyası'nın otoritesi altında Hindistan'ı kötü yönetimi üzerine yapılan tartışmalı Avam Kamarası itham davası kovuşturmalarına önderlik etmiştir. Ne bu dava, ne de Burke'ün 1788-1789(1) yıllarında patlak veren saltanat krizi sırasında meclisin hükümdarın yetkilerini kısıtlamak için yaptığı çalışmalarla ilgili tenkitleri çok bilinen konular değildir. Sonuç olarak Burke, 1789 yılında Fransız Devrimi patlak verdiğinde, Parlamento'da ne iyi bilinen ne de güçlü bir siyasi figür konumundaydı. Yetenekli olarak kabul edilse de, alışılmadık ve tahmin edilemeyen davranışlara da sahipti. Hayatını o yıl kaybetmiş olsa, onu bugün, III. George hükümdarlığının ilk yarısındaki karmaşık siyasette rol oynayan önemli küçük bir siyasi aktör olarak bilecektik.

Lakin Burke, hayatını 1789 yılında kaybetmemiştir. Bunun yerine, bir sonraki sene İngilizlerin, Fransız olayları üzerine yaptığı tartışmalara müdahale etmiş; yalnızca İngilizlerin yaptığı tartışmaların değil, ayrıca daha geniş bir Avrupa tartışmasının da yönünü değiştirecek olan Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler (Reflections on the Revolution in France) adlı kitabı yayımlamıştır. *Reflections*, İngiltere'de süratle yeniden basılmış ve günümüze kadar gelmiştir. Kitabın Fransızca ve Almanca çevirileri hızla geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Burke, kendi dönemine ve kendinden sonraki kuşaklara, Fransa'da yükselmekte olan yeni siyasi düzenin karakterini ve bu düzenin hâlihazırdaki İngiliz ve Avrupalı sosyal ve siyasi kurum ve değerler için bir tehlike arz etmesi konusunu açıklamada, zamanının diğer pek çok yazarından daha fazla etkili olmuştur. Böyle yaparak, modern Avrupalı muhafazakâr siyasi düşüncenin baş kurucusu olmuş; Avrupa sosyal hayatında radikal bir ayrılış olarak gördüğü şeyle yüzleşmek adına yeni bir siyasi duruş geliştirmiştir. Radikal siyasi değişimler, iki yüzyılı aşkın sürede sadece Avrupa değil tüm dünya tarihinin başlıca meselelerinden biri haline geleceği için Burke'ün bu çalışması, devrimci değişime; Burke'ün başlangıçtaki görüşünün sınır ve kapsamının çok ötesinde karşı duruş olarak değişimin eleştirilmesi ve değerlendirilmesi için çok yönlü analitik bir çerçeve sunmuştur. Başka bir deyişle, Burke'ün kendi özel yansımalarının yanında Fransız devrimi konusuna yansıttığı tavır, ona tartışma ve polemiklere dayanma gücünü vermiştir. Burke 1797 yılında vefat ettiğinde, Fransız Devrimi döneminin başka hiçbir yazarının etkisi, onun etkisi kadar uzun süren transatlantik bir etki bırakan bir eser ortaya koyamamıştır.

Burke, Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler adlı eserini, Fransız Sınıflar Meclisinin 1789 yılının Mayıs ayında Versay'da toplanmasından ve Fransız siyasi ve sosyal yaşamında büyük çapta devrimci bir değişim başlatmasından 18 ay sonra, 1790 yılının Kasım ayında yayımlamıştır. Arada geçen aylarda meydana gelen bir dizi kayda değer olay, kralın ülkeyi yönetme hakkına son vererek Fransa'yı anayasal monarşiye götürmüştür. Bu olaylar arasında; geleneksel sosyal düzene göre oluşturulan Sınıflar Meclisinde her üyenin bir birey olarak oy kullanmasıyla 1789 yılında Millet Meclisine dönüştürülmesi olayı, 14 Temmuz günü, kraliyet otoritesi ile ilişkilendirilen kötü şöhretli hapisanenin, yani Bastil'in Fransız halkı tarafından yıkılışı ve ilerleyen haftalarda Büyük Korku olarak da bilinen kırsal ayaklanmaların patlak göstermesi örnek gösterilebilir. (2) 1789 yılı Ağustos ayının başlarında, Millet Meclisinde koltuğu olan asiller, geleneksel feodal haklarının büyük bir kısmından vazgeçmiştir. Meclis, bu ayın ilerleyen günlerinde İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesini kabul etmiştir. Ekim ayının başlarında ise,

şehirli çalışan kadınların önderliğinde yüzlerce Parisli, Versay şehrine yürüyerek 16. Louie ve ailesini Paris'e dönmesi için zorlamıştır. Millet Meclisi aynı yıl, Sınıflar Meclisini 1613 yılından bu yana ilk defa çağrı yapmaya zorlayan mali bunalımın taleplerini karşılamak için, 1789 yılının sonlarında Fransız Romen Katolik Kilisesinin topraklarına el koymuş; ardından borçlara fon sağlamak amacıyla, kilise topraklarından elde edilen gelire desteklenen tahviller çıkarmıştır. Daha sonra Meclis, yerel Fransız yönetiminde büyük çaplı bir yeniden yapılanmaya gitmiştir. Meclis, 1790 yılının Temmuz ayında, ruhban sınıfının devrim hükümetine bağlılık yemini etmesini gerektiren Sivil Ruhbanlık Anayasasını çıkarmış ve vakit kaybetmeden Fransız kilisesini hariciye vekâletine dönüştürmüştür. Bastil'in düşüşünden tam bir sene sonra 16.Louie, kendisini meşrutî kral konumuna getiren yeni anayasayı istemeyerek de olsa kabul etmiştir. Dolayısıyla, bir yıldan biraz daha fazla bir süre içerisinde Fransa'nın önemli tüm siyasi, idari ve dini kurumları radikal bir değişime girmiştir.

Burke kitabında bu olaylardan ve bu olayların İngilizler tarafından, özellikle de radikal siyasi Protestan Muhalifler arasında nasıl algılandığından bahsetmiştir. *Reflections*, yayımlandığı andan itibaren yalnızca Thomas Paine gibi radikal eleştirmenler arasında değil, Burke'ün uzun süre müttefiklik yaptığı ve kısmen liberal grup taraftarı olanlar arasında da büyük tartışmalara ve muhalefete yol açmıştır. Burke, hâlihazırdaki kurumları güçlü bir şekilde savunan siyasi felsefe savunmasında; uzun süreli arkadaşlıkları bitirme, kendi partisini bölme ve eski siyasi müttefikliklerini terk etme konularında geri adım atmamıştır. Burke, İngiliz Monarşisini ve kraliyet bakanlarını eleştirisiyle ünlenmiş ve bir anda en beğenilen yazar haline gelmiştir. Burke, daha önceki birçok siyasi görüşünü açıkça terk etmiş, bu da akıl sağlığı ve bütünlüğünün eski arkadaşları tarafından sorgulanmasına neden olmuştur.

Günümüz okurları, bu kişilerin Burke'e göstermiş olduğu ilk tepkinin sert olduğunu ve tam bir yasal dayanağı olmayan kuşkuculuk ve eleştirelilik içerdiğini belirtmiştir. Örneğin, birkaç yıl önce, Düşünceler konusundaki bir sınıf münazarasının ortasında çok zeki bir öğrenci şu yorumu yapmıştır: "Bu kitap saldırgan, gerçekten saldırgan!". Öğrenci yorumunda haklıdır. Burke'ün devrim karşıtı tartışmasını ciddi bir şekilde okumak, el üstünde tutulan modern liberal-demokrat siyasi varsayımlarımızın neredeyse hepsine saldıran ve karşı çıkan güçlü bir zekâyla çatışmaya girmek demektir. Burke; zekâmızı kışkırtmakta, eğilimlerimizle tartışmakta ve olağan siyasi görüşlerimizi doğru olarak kabul etmeden önce tekrar ve tekrar düşünmemizi istemektedir.

Burke, bizlere ciddi olarak meydan okumaktadır çünkü aynı zamanda kendisine de meydan okur. "Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler" adlı eserinde, hızla gelişen olayların baskı yaptığı esasen liberal değerlere sahip siyasi bir aktörle karşılaşmaktayız. Burke, hiç kimsenin sorularına diremediğini, görüşlerini göz ardı edemediğini ve çıkarımlarından kaçınmadığını ortaya çıkaran o zor ve gönüllü görevi yerine getiren bir liberaldi. Ancak Burke bu süreçte, sadece hali hazırdaki memnuniyet vermeyen durumu irdelemekle kalmaz, ayrıca ahlak anlayışımızı da karmaşılaştırarak saldırılarını bu yönde yapar. Çünkü birçok modern okurun, on sekizinci yüzyılın sosyal kurumlarının doğasında olan adaletsizlikler görüşüne değinmeden

siyasi özgürlüğü savunduğunu öne sürmektedir. Aslında, olayların tabiatı nedeniyle bu adaletsizliklerin çoğunun önemli ölçüde bastırılamayacağını savunmaktadır. Burke, günümüzde genellikle savunulamaz olarak gördüğümüz sosyal ve siyasi olarak mevcut düzeni savunmaktadır. Yine de, Burke'ün savı, bizi kendine çekmekte ve konuya müdahil olmamızı istemektedir.

Burke'ün asıl niyeti; liberal siyasi kurumları, bu kurumları teorik ve felsefi düşüncelere, yani daha modern terimlerle 'ideoloji' olarak adlandırılan felsefeye dayanarak köklü bir şekilde değiştirecek olan kişilere karşı savunmak ve korumaktır. Burke bu savını; seküler ideolojiler veya dini idealler temel gösterilerek tanımlanan -ifade edilmesi zor- teoride en iyiyi boşyere kovalarken; insanın sahip olduğu iyi tabiatının, kusurlu ve hatta tutarsız mevcut siyasi ve sosyal düzenlemelere kurban eden radikal ütopyacıların çağrılarının reddedilmesi olarak ifade etmektedir. O, kendilerini siyasi özgürlük sözcüğünü gasp eden karanlık, tehlikeli ve nihayetinde ölümcül radikalizmle yüzleşenler olarak tanıtan, inandırılmış liberallerin sesidir. Sonuç olarak Burke, bu gibi bir özgürlüğün gerçek anlamı olarak kabul ettiği şeyi, bu anlamı kendi öz varlığından mahrum bırakan yeni tanımlar karşısında sürekli olarak tanımlamak durumundadır. Burke bu amaçla; mükemmeliyetçilik politikasına karşı uyarılarda bulunurken ihtiyatlılık, sınırlılık ve ılımlılık politikalarını da tekrar ve tekrar savunmaktadır. Bu mükemmeliyetçiliğin kararlı bir şekilde reddi Burke'ün, bizlere derinden kusurlu gibi gözükten sosyal ve siyasi yaşamdaki faktörlerle, özellikle de irsi haklar savunmasıyla resmedilen eşitsizlik çeşitleriyle uzlaşmasına müsaade etmektedir. Kusurlu günümüz, bugünü neredeyse mükemmelden daha fazlasına dönüştürme dürtüsüyle her gün daha da kabul edilemez bir hal almaktadır.

İhtiyatlılığın, mükemmeliyetçiliğe üstün gelmesi, hem on sekizinci yüzyılda hem de yirmibirinci yüzyılda çok zordur. Burke, yöntemini, retorığı ve savlarıyla daha da zor hale getirmiştir. *Fransız Devriminin Yansımaları* adlı eserinde birbiri ardına gelen unsurlar, bizleri Burke'ün savından uzaklaşmaya ve hatırı sayılır siyasi bilgeliğinden sıyrılmaya davet etmektedir. Frenlenmeyen bir tutku Burke'ün sayfalarına yansırken; gösteriştenden uzak ve bir örneği olmayan hitabeti ise sunumunun ikna ediciliğiyle çatışmaktadır; aslında, bizlerin buna ikna olmasına da engel olmaktadır. Burke'ün hassas duygusu ve Fransa'daki siyasi şiddet üzerine yaptığı eleştirinin retorik hararetiliği okuyucuyu, Burke'ün ortaya çıkardığı rasyonalizme sığınmaya zorlamaktadır. Burke'ün çağdaşlarının çoğu gibi okuyucu, Fransa'da vuku bulan olayların ve yakın zamanda ortaya çıkan siyasi düzenin bundan kötü olamayacağı fikrini beyan ediyor.

Hatta modern okurlar bile Burke'ün, *Reflections* adlı eserinin kafa karıştırıcı olduğunu gösterdiği yazılarının sahip olduğu, kendini ayarıştıran tarzın üstesinden gelememektedir. Bir tarafta Voltaire ve Rousseau gibi entelektüel devler karşısında net olmayan, diğer tarafta ise Marie Antoinette'nin eleştirisiz duygusal portresini sunan siyasi bir yorumcu kim ciddiye alabilir ki? Liberal demokrat toplumlara mensup modern okurlar, Fransız Millet Meclisini küçümser bir şekilde "acımasızca ya da kuvvetsizce oluşmuş"(diyen), "üstü kapalı eyalet yandaşları,... yerel hükümetlerin, ilçe savcılarının, noterlerin, ve belediye hukukunun, tüm

bakanların delegeleri, köydeki basit problemlerin kışkırtıcıları, önderleri”(diyen), “yozlaşmış meclisler tarafından ülkelerine getirilen hileli sirkülasyon değerini yitirmiş senetler, sefalet ve yıkımla en iyi çözümü getirme konusunda birbirleriyle mücadele eden Yahudi simsarlar olarak davranan” “*hisse senedi ve fon tüccarları*” ile dolmuş tabirleriyle bunları tanımlayan bir yazarın düşünceleri üzerinde sabırlı bir şekilde nasıl çalışabilir? (35,36,37,41). Kilise ve devletin ayrılması gerektiğine inanan okurlar, yerleşik bir dinin sosyal ve siyasi düzenin merkezinde durmasını isteyen bir siyaset felsefecisinin aklına nasıl girebilir? Ve okurlar yine, yerleşik dini savunmasının yanında, nispeten küçük ve kendi kendini seçen bir dinleyici kitlesinin önünde politik açıdan saçma bir konuşma yapan İngiliz Protestan Muhafız bakanının kınanması etrafında tartışmalı bir strateji geliştiren aynı felsefeciyi nasıl dikkate alabilir? Burke özgürlüğe “erkeksi ahlak ve düzenlenmiş özgürlük” gibi sert cinsiyetçi terimlerle yaklaştığında ve Fransa’yı devrim hükümeti yönetimi altında “menfaatlerinden vazgeçen bir kadın olarak resmettiğinde, onu nasıl siyasi özgürlük felsefesi olarak görebiliriz? (7,32). Burke’ün asilliği “mülki düzenin zarif aksesuarı” ve “gösterişli toplumun Korint sermayesi” olarak övmesi karşısında en sempatik okurun bile pişmanlıkla gülümsememesi çok zordur (117). Belki de, eşitlik kavramına düşmanlığı konusunda gösterdiği en saldırgan tutumda bile Burke, samimi bir şekilde şunları söylemektedir; “yorucu yaşamın meçhullüğünde seyahat etmeye mahkûm olan insanoğlunu sahte düşünce ve boş umutlar yükleyen bu korkunç kurgu, sadece asla ortadan kaldıramayacağı gerçek eşitsizliği kızıştırmaya ve ekşitmeye hizmet etmektedir.” (32).

Siyaset felsefecilerinin tümünün ciddiye alınmak için yaptığı gibi, Burke’de düşüncelerine katılmamızı zorlaştırmaktadır. Bu hususta hatırlanması gerekenler Platon’un³ şairleri sürgün etmesi, Aristo’nun doğal kölelik savunması, Machiavelli’nin şiddet taraftarlığı ve Rousseau’nun insanoğlunu özgür olmaya zorlama düşüncesidir. Burke ile uzlaşmanın alternatif yolu; hayali bir dünyanın, kendini beğenmiş ve düşünce ürünü olmayan siyasi bir görüşün ve genellikle rahatsızlık verici gerilimlerde ortaya çıkan özgürlükçü düşünce ve devlet unsurlarını tanımaktan yoksun liberal bir demokrasiye karşı aciz ve engelsiz bir adanmışlığın peşinden gitmektir. Burke, hissetme konusuna yaptığı tüm vurgularda; siyasi liberallerin, özgürlükçü değerler hakkında eleştirel bir şekilde düşünmesini ve öteden beri süregelen Batılı özgürlükçü siyasi düşünce içerisinde özgürlük ve düzen, özgürlük ve eşitlik, dini ve ırksal hoşgörü ve sosyal uyum arzusu arasında kayda değer bir gerilimin olduğunun da farkına varılmasını istemektedir.**(3)**Burke, özgürlükçü her değere ne kadar önem versek de ortaya birini diğerine koz olarak kullanmamızı gerektirecek durumların çıkabileceğinin mutlaka farkında olmamız gerektiğini ileri sürmektedir. Üstelik Burke, hayata geçirildiği vakit özgürlükçü siyasi değerlerin; tamamlayıcı ahlaki değerlere, sosyal düzenin genel itibarıyla takdirine, sosyal hiyerarşiyi gönüllü olarak kabullenmeye ve ılımlılık ve kısıtlamayı kucaklayan mizaca ihtiyaç duyduğunu iddia etmektedir. Burke’e göre, genellikle zor kabullenilen bu gerçeklerin farkına varılmaması, kendimizi duygusallığa kurban ettiğimiz ve zorlu siyasi analizden vazgeçtiğimiz anlamına gelmektedir.

³Antik dönem düşünürü Platon İdeal devletinde şairlere yer vermez.(ç.n)

Yazarlar arasında romantik olmayan ve gerçekçi isim olan Karl Marx, sürpriz bir şekilde Burke'ün Fransa'daki devrimi eleştirisinin önemini anlaşılması için bir yol sunmaktadır. Aslında Marx, devralınan koşulların siyasi yaşam üzerinde sahip olduğu güç konusunda ne yazık ki Burke ile aynı fikirdedir. Marx, Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i³ adlı eserinde geçen ünlü bölümde şunları yazmıştır; "İnsanoğlu kendi tarihini kendi yazar, ancak bunu sadece arzu ettiği şekilde ve kendisinin seçtiği koşullar altında yapmazken, bunun yerine doğrudan geçmişte karşılaşılan, verilen ve geçmişten aktarılan koşullar altında yapar. Tüm ölü jenerasyonların gelenekleri, yaşayanların beyinlerine bir kâbus gibi çöker." Marks'ın kâbus olarak gördüğü ya da Burke'de devralınan bilgelik olarak görülen, geçmişi günümüzde ortaya koyan halden kaçmak mümkün değildir.(4) Marx ayrıca, büyük çaplı siyasi ve sosyal dönüşüm zamanlarında, çoğu insanın benzer anlayış ve analiz kategorilerine geri döneceğini fark etmiştir. Hem Burke hem de Marx, yeni fikir ve anlayışların köklü bir değişime uğramış koşullarla yüzleşmesini istemektedir. Marks'ta çoğunlukla keskin olarak görülen anlayış, Burke'de bağnazlık olarak algılanamaz. Gerçekte, Marks'ın yorumu, Burke'ün Richard Price'e yaptığı aralıksız saldırının varış noktasını açıklamaktadır.

Price, bir İngiliz Üniteriyen Muhalifiydi. Böyle olunca da, kendi inananları arasında ve İngiliz radikal siyaseti üzerinde saygı duyulan seçkin bir figürdü. 4 Kasım 1789 tarihinde, Londra'da bulunan Eski Yahudi Kilisesinde topluluk önünde 1688 İngiliz Devrimini anan siyasi bir konuşma gerçekleştirmiştir. Price, radikal siyasi bir Protestan Muhalifi olarak, yine radikal siyasi Protestan Muhalif arkadaşları için konuşmuştur. Uzun yıllardan beri bu gibi İngiliz Muhalifleri, oldukça gerçek ve dini olarak belirlenen hukuki ehliyetsizliklerin kaldırılmasını istemekte ve din ayrımcılığını düzeltme konusunda bir araç olarak gördükleri parlamenter reform ülküsünü desteklemektedir. Price de⁵(de ayrı yazılacak)işlerinde olmak üzere çoğu kişi, isteklerini, Aydınlanma felsefesi ve retoriğe dayanan evrensel haklar dilinde ifade etmiştir. Sonuç olarak bu gibi kişilerin siyasi gündemlerinde, siyasi radikalizm ve dini özgürlük konuları bir araya gelmiştir. Bunun yanında, İngiliz Üniteriyenler⁴ Protestan Muhalifler arasında başı çeken siyasi sözcüler olarak gözüktüğünden siyasi radikalizm, dini heterodoksi ile ilişkilendirilmiştir.

Böylelikle Price, Fransa'da meydana gelen olayları; kendi zümreleri rasyonel dinle tanımlanan, siyasetle meşgul, şüphesiz geleneksel Protestan Muhalifleri standart kategorileri üzerinden tartışmıştır. İngiltere'de dini ve siyasi özgürlüğü genişletme konusunda oldukça kararlı olan

³Marx 1852 de yazdığı bu eserinde parlamenter rejimin her krizinin Louis'i güçlendirdiğini ve giderek otoriterliğe götürdüğünü söyler. Bu tip diktatörlüğün Bonapartizm adıyla tarihe geçmesi başlangıçta kırsal oy ile iktidara gelen Louis'in giderek aşırılığa başvurması ve devletin aşırı güç kullanma gerekçeleri ile baskıcı bir rejime dönüşmesine yol açmıştır. (ç.n) Ayrıntılı bilgi için Karl Marx 'ın " Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i" İletişim yayınları, çeviren: Tanıl Bora, İstanbul, 2013 eserine bakılabilir. (ç.n)

⁵ 1723-1791 yılları arasında yaşamış Gallerli liberal düşünür.(ç.n.)

⁴ Genelde Anglo-Sakson dünyasında etkili olan Üniteriyenler İngiltere ve ABD'de Kiliseler kurmuşlardır. Temel savları insanları Katolik Kilisesinin baskısından kurtararak Kutsal Kitabı kişilerin kendi özgür iradeleri ile okuması ve yorumlamasına imkân verilmesinin sağlanmasıdır. Bunun sonuçlarından birisi teslisin sorgulanmasıdır. Katoliklikten temel farklılıkları Hıristiyan inancına ait kabul edilen bazı dogmaları kabul etmemeleridir. Örneğin aklı ve Tanrı'nın birliğini savunmak (teslise karşı olma) ve Hz. İsa'nın tümüyle insan olduğunu iddia etmek bu düşüncede olanları heretikliğe götürmesine rağmen Üniteriyenlerce kabul edilen görüşlerdir. (ç.n)

Price, o ve diğer Muhaliflerin Amerikan Devrimine baktığı şekilde, Fransız Devrimini de; İngiltere’de gerçekleşen köklü reform için siyasi şikâyet ve istekleri dile getirecek bir hadise olarak görmüştür. Konuşmasının bir noktasında Price şunları söylemiştir:

“Bu ne olaylı bir dönem böyle! Bunu görecektense kadar yaşadığıma minnettarım; neredeyse şunu diyebilirim, Ey Tanrım, verdiğin sözü tuttun; artık ben, hizmetkârın huzur içinde ölebilirim. Hurafeyi ve aşırılığı küçümseyen bilginin yayılışını görecektense kadar yaşadım. -İnsan haklarının ve özgürlük için yanıp tutuşan ulusların daha önce hiç olmadığı kadar iyi anlaşıldığını görecektense kadar yaşadım. – Öfkeli ve bir o kadar kararlı Otuz Milyon insanın köleliği reddettiğini, karşı konulamaz bir sesle özgürlüğü istediğini; krallarının zafere yürüdüğünü ve rastgele seçilmiş bir hükümdarın, halkına boyun eğdiğini görecektense kadar yaşadım. –bir Devrimin faydalarını paylaştıktan sonra, zaferle sonuçlanan iki Devrim daha görecektense kadar ömrüm oldu. – Ve şimdi, galiba, özgürlük ateşinin yakalandığını ve yayıldığını; insan ilişkilerinde genel bir değişimin başladığını, kralların hâkimiyetinin yasaların hâkimiyeti ile yer değiştiğini ve rahiplerin hâkimiyetinin, mantık ve vicdana dönüştüğünü görüyorum. “(5)

Price, bu coşkun retorikte, 1688 İngiliz Devriminin⁵⁷, Amerikan Devriminin ve Fransa’daki ani çalkantının yer aldığı tek bir akrabalık ilişkisinden bahsetmiştir. Konuşmasından kısa bir süre önce meydana gelen son kargaşa; Versay’a doğru yürüyüşe geçen, geceleyin saray etrafında dolaşan, ardından Kral 16.Louie, Kraliçe Marie Antoniette ve çocuklarını Paris’e dönmeye zorlayan Parisli halk kalabalığı ile doruk noktasına çıkarılmıştı. –Burke ve diğerleri,Price’ın “kralları zafere yürüdü ve rastgele seçilmiş bir hükümdar halkına boyun eğdi” sözünü göklere çıkarmasının nedeninin bu olay olduğuna inanmıştır.(6)Burke, insanoğlunun doğal haklar ideolojisinden, hiçbir kişinin, devletten ya da komşularından insan doğasına ek olarak görgü veya ahlak kuralı olmadan koruyamayacağı görüşünü, buna dini de ekleyerek anladı.

Bununla birlikte Price, akılcı Protestan kitlesine konuşan akılcı bir Protestan olarak, Fransız Romen Katolik Kilisesinin topraklarında daha önce meydana gelmiş olan saldırıyı “rahiplerin hâkimiyetinin, mantık ve vicdana dönüşmesi” şeklinde takdir etmekte zorluk çekmemiştir. Price, tüm bu yorumlarında İngiliz Aydınlanmasını; siyasi özgürlükçülük, rasyonel din ve anti-Katolikliğin ilginç kombinasyonunun içine almıştır.

Konuşması Burke’ünkinden önce düşmanca yorumlara yol açan Price, kötü niyetli olmamakla birlikte son derece naiftir. Price, elbette bu naiflik konusunda yalnız değildir. Avrupa çapında sayısız yorumcu, meydana gelen olayları metheden ilk devrimin coşkusunu hızla yaymıştır. Daha sonra gelecek olan birçok akademik tarihçi, Price ve çağdaşlarının Fransız Devrimine karşı

⁵⁷Burke’ün 1688 İngiliz devrimi ve Amerikan devrimi için olumsuz bir eleştiri yapmaz. O’na göre bu devrimler geleneksel yapıya uygun değişimleri içerir. (ç.n.) Fatih Duman’ın “Aydınlanma Eleştirisinden Devrim Karşıtlığına Edmund Burke” tezinin önsözünde Mehmet Ali Ağaoğulları “Burke, geleneksel yapıdan bir kopuş ve temelden başlayarak özde yepyeni bir yapılanış (ya da en azından bir yapılanma iradesi) olarak okuduğu “devrim” olgusunun kendisine karşı çıkar. Zaten bu yüzden, İngiliz geleneksel ilkelerinin, değerlerinin yeniden tesis edilmesi olarak algıladığı 1688 İngiliz Devrimi ile Amerikan Devrimi’ni gerçek birer devrim olarak kabul etmez ve onların arkasında durur” der. Duman, Fatih, Aydınlanma Eleştirisinden Devrim Karşıtlığına Edmund Burke, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, Ankara, s.19-20

genel takdirlerini; bu devrimin getirdiği yıkımı, anti-klerikalizmi, mülk müsaderesini, devletin Fransız vatandaşlarına uyguladığı şiddeti ve nihai askeri despotizmi önemsiz gibi gösterme ve hatta onaylama konusuna (desteği) aktif bir şekilde takip edecektir. Bu görüş, öyle etkili bir şekilde yaygın hale gelecek ki, yirminci yüzyıl kadar yakın bir zamanda bile yetenekli tarihçi Simon Schama, devrimsel şiddeti tanıyarak ve iyi zamanların herkes tarafından yaşanmadığını da belirterek, Fransız Devrimine ait muhteşem bir başarı yakalayacak olan tarih anlatısını yazabilecektir.**(7)** Fransa'daki Romen Katolik Kilisesinin kaderinin tanınmasına karşı çıkılması, sonraki dönemlerde ortaya çıkacak korku krallığı, kanun ve yargı sürecinin yokluğu ve nihayetinde Napolyon tarzı askeri diktatörlük, Burke'ün Fransız Devrimine ilişkin analiz ve savlarına karşı çıkılması adına gerekli olacaktır.

Fransız Devrimi üzerine kendi ütopyik görüşünü ortaya koyan Price, 1789 yılının sonlarında mevcut kentsel ve kırsal şiddeti ihmal etmiş ve dolaylı olarak, kiliseye ait topraklara el konulmasını onaylamıştır. Fransa'da meydana gelen olayları destekleme konusunda kendi kendini tayin ettiği role göre Pierce, alanında kendinden sonra gelecek olan barışçıl ve hatta şahsen çekingeni olan Batılı entelektüellerin selefidir; bu entelektüeller, Fransız Devriminden Rus Devrimine, eski sömürge dünyasındaki devrimci karışıklıklara ve 11 Eylül 2001 tarihinde Birleşik Devletlere yapılan saldırıya kadar şiddet ve terörü destekleyecek olan ya da bu şiddet ve terörü daha büyük olaylar dizisi içerisinde haklı ve hatta hak edilmiş olarak görülmesini isteyen kişilerdir. Doğrusu Price'ın, modern taklitçilerinden çok daha fazla mazereti vardır. Bunun yanında Price, acil siyasi kaygılarının ötesinde, Hıristiyan milenyumunu çerçevesinde çağdaş siyasi dönüşümleri incelemiştir. Bu bakımdan, Price hem siyasi hem de dini hayalcidir, fakat yine de şüphesiz, konuşmaya karşı davranışlar konusunda daha ılımlı bir kişiliktir.

Buna karşın Burke, Fransa'daki hadiselerle en başından itibaren kuşkucu yaklaşmış, ancak aktif bir düşmanlık beslememiştir. Henüz 1789 yılının Ağustos ayında, "Komşu ve rakip bir ülkede sergilenen ve içinde çelişkiyi ve gizemi barındıran muhteşem gösteri karşısındaki şaşkınlığımız" eserini yazmıştır. Burke ilk başlarda, "eski Paris vahşetinin" patlak vermesinin geçici veya sürekli bir değişime yol açıp açmayacağından emin değildir. Bu değişim kalıcı olsaydı Burke, "Fransızların Özgürlüğe uygun olmadığını" düşünecek ve "onlara baskı yapması için eski sahiplerindeki gibi güçlü bir ele" ihtiyaç duyacaktı. Aynı bağlam içerisinde şunu da vurgulamıştır; "Erkekler mutlaka kesin bir doğal ılımlılık birikimine sahip olmalı ki bu birikimi özgürlüğü vasıflandırmak için kullanabilsinler; aksi takdirde özgürlük, onlar için zehirli, diğer herkes içinse müthiş bir dert haline gelecektir."**(8)** Burke, ılımlılığın; özgürlük olarak yanlış adlandırılmış sosyal ve idari karmaşanın kullanılmasından doğmasını beklemek yerine, siyasi özgürlük güvenceye alınmadan önce bir ılımlılık mizacının bulunması gerektiğine ikna olmuş vaziyettedir. Fransa'daki devrimin hem o ülke hem de diğerleri için kötü biteceği sonucuna varması uzun sürmemiştir. Price, yeni Fransız hükümetinin düşünce ve ideallerinin İngiltere'ye taşınmasının söz konusu olması halinde, bu durumun yaşanacağından oldukça emindi.

Fransa'daki kargaşanın, Avrupa siyasi sahnesinde gerçekten yıkıcı derecede etkisini yeni bir şey gibi görmek, Burke'ün sahip olduğu siyasi hayal gücünü takdir etmek hiç de kolay bir iş değildir.

Kıta da, on sekizinci yüzyılın ikinci yarısındaki siyasal ve sosyal yaşamda, birçok aile içi şiddet ve kargaşaya tanık olmuştur. Bu açıdan, kısa zaman içerisinde, Fransız Devrimi olarak adlandırılacak olan devrimin ilk aylarında, oluşan siyasal atmosferin ferdi yönlerinin birçok örneği vardır ki bunlar özellikle; monarşik otoriteyi kısıtlayan aristokratik anayasal yenilik çabaları, halk ayaklanması, köylü ayaklanmaları ve kilise nüfuzu karşılığı gibi örneklerdir. Burke, İngiliz monarşisinin otoritesini ve himayesini eleştirenlerin en başında gelenlerden biridir. 1760'lı yıllarda İngiltere, John Wilkes'ın Parlamento'da koltuk sahibi olması üzerine çıkan, kararlı bir siyasal karaktere sahip halk ayaklanmalarına; 1770'lerin sonlarında ise, parlamenter reform için gerçekleştirilen Yorkshire ortak hareketinde daha da genişlemiş kamu politikalarına tanıklık etmiştir. Din kurumu da, kamusal bozulma ve direniş konularına müdahil olmuştur. Londra, 1780 yılında yüzlerce ölümlü sonuçlanan Katolik Karşıtı Gordon ayaklanmalarıyla yıkıma uğramıştır. Avrupa çapında ekmek ve yemek fiyatları ile ateşlenen meşhur kent ayaklanmaları, iki grup sosyal tarihçilere göre on sekizinci yüzyıl Avrupa'sının bir parçasıdır. Kimine göre Bastil'in düşüşünü çevreleyen karışıklıklar, yine bu tarz bir ayaklanma olarak gözükmüştür. Siyasal yelpazenin diğer ucunda, Avusturyalı II. Joseph⁸ ve Rus II. Katerina devletin gücünü, kilise topraklarına el koymak ve kiliseyi yönetenlerden daha büyük sorumluluklar talep etmek adına kullanmış, böylelikle Fransız Millet Meclisinin kiliseyle ilgili işlemleri için örnek teşkil etmiştir. Bununla birlikte, Burke'de dâhil olmak üzere birçok Avrupalı gözlemci Fransa'daki sosyal gerilimleri, kıta üzerindeki herhangi bir yerden daha hırçın olarak addederken, ciddi zorluklara yol açma ihtimalinin de daha yüksek olduğunu vurgulamıştır. Sonuç itibarıyla, 1789 ve 1790 yılları boyunca Fransa'daki olaylara, modern siyasal davranışın idrak edilmesine ilişkin mevcut kategoriler üzerinden odaklanma girişiminde bulunan Avrupalı siyasetçilerin ve siyasal yorumcuların endişesini anlamak mümkündür.

Burke, birçok çağdaşından daha önce, Fransa'da yayılan durumu farklı bir şekilde algılamıştır. Böyle düşünmesinin sebebi, İngiliz politikasına yaptığı kapsamlı eleştirilerdir. Ancak o sınırlarını da bilen bir eleştirmendir. İngiliz siyasal yaşamındaki partilerin mevcudiyeti konusunda yaptığı ciddi savunmanın gösterdiği üzere, tartışma ve keskin eleştiriden kaçınmamıştır. Ancak eleştiri yapmak, siyasal ve sosyal düzeni devirmekten daha farklıdır. Burke, her zamanki gibi İngiliz siyasetinin işleyişini, kendini aşan monarşinin otoritesini ve kendi kendine varlığını sürdüren aristokrasiyi açıkça suçlamış, ancak bunu yaparken bu kurumları reddetmek yerine onları farklı siyaset ve yeni bir içsel ele alışa doğru yönlendirme amacı gütmüştür. Siyasal sisteme asla karşı gelmek istemezken; yalnızca bu sistemin gidişatını etkilemek istemiştir. Burke, açık sözlü olsalar da reformcuları ve ne kadar rasyonel olursa olsun radikaller arasındaki farklılığı kendi deneyimleriyle tefrik etmiştir.

Burke ayrıca, tüm siyasal kariyeri boyunca kendini kaptırdığı hükümet ve yönetimin detaylarını da iyi bilmektedir. New York kolonisinin bir vekili olarak sahip olduğu konum, İngiliz monarşisinin kraliyet bütçesi üzerine yaptığı inceleme ve Warren Hastings'in Hindistan'daki kötü yönetimi karşısında verdiği mücadele onu, Fransa'da üstlenilen büyük çaptaki idari

⁸ 1741-1791 tarihleri arasında yaşamış Kutsal Roma İmparatoru.(ç.n.)

değişimlerin yansımalarını anlaması konusuna hazırlamıştır. Şeytanın yalnızca yönetimin ayrıntılarında değil, daha da önemlisi, bu yönetsel detayları göz ardı etmede gizli olduğunun farkına varmıştır.

Gordon Ayaklanmalarının Burke'ü çete şiddetinin ve Katolik karşıtlığının tehlikesi konusunda ikna etmesi gibi, kendini siyasi açıdan izole edilmiş olarak hissettiği dönemde, yani *Reflections* adlı eserinin yayınlanmasından hemen önceki on yıllık süre içerisinde edindiği siyasi deneyimler Burke'ün parlamenter siyasetçilerin dürtülerinden şüphe etmesine neden olmuştur. Warren Hastings'in Hindistan'da sergilediği tutumdaki baskın ahlaki uygunsuzluklar karşısındaki Parlamenter direniş, Burke'ün, parlamenter kanun koyucuların ahlaki bir imparatorluk yaratabileceğinden şüphe duymasına yol açmıştır. 1788 ve 1789 yıllarında, III.George'un akıl hastalığı dolayısıyla zorunlu hale gelen naiplik⁶⁹ konusu üzerine yapılan tartışmalar Burke hakkında; kendi taraftarları için uygun olmayan şekilde monarşik otoritenin yerini alma girişiminde buldukları düşüncesiyle parlamenter liderlerin hedefleri konusunda kuşku uyandırmıştır. Burke, tüm bu şüphelerini ve zor kazanılmış kuşkuculuğu Fransız Millet Meclisindeki siyasetçiler üzerine yaptığı analize ve bu kişilerin 16.Louis'e uyguladıkları kısıtlamalara kadar taşımıştır.

İkinci olarak Burke, İrlandalı bir yabancı olarak, İngiliz gücünün koridorlarında kabul edilme konusunda istekli davranmış ve ihtiyari otoritenin uygulanması hususunda derin bir hassasiyet sergilemiştir. Burke, siyasi ve sosyal otoritenin, bilhassa fikirlerle alttan desteklenmesi halinde insanların hayatını mahvetme ve bozma kapasitesine sahip olduğunun farkındadır. İrlanda'daki İngiliz Katolik karşıtı ceza kanunlarının etkisini şahsen görmüştür. O, ulusun tarihi ve kendi ailesinin deneyiminde, özellikle de babasının İrlanda Protestan Kilisesine geçmesiyle; kendi dini düşünce, değer ve amaçlarını empoze etmek adına insanların örf, adet ve dinlerini göz ardı eden bir siyasi rejime tanıklık etmiştir. İngilizlerin, İrlanda'daki Protestanlığı ideolojik olarak desteklemesi, İngiliz Romen Katolik çoğunluğunun devamlı olarak azalması anlamına gelmiş ve Burke, benzer bir durumun Fransa'da yayılmakta olduğunu görmüştür. Warren Hastings'in köyü Hindistan yönetimine tanıklık eden Burke, yerel, sosyal ve dini değerlerin aşağılanması konusunda Fransa'yla benzerlik gösterildiğini belirtmiştir.

Üçüncü olarak, İrlanda deneyiminden ve Gordon Ayaklanmalarını yaşamış olmasından ötürü Burke, Anti-Katolikliğin yıkıcı gücünün farkındadır. Burke, rasyonel Aydınlanma dini ya da Tutucu Protestanların bağnazlığı olarak da gösterilse bu güçten nefret etmiş ve bu güce itimat etmemiştir. Bu tespit Burke'ün sık kullandığı ve çoğu okuyucusu için şaşırtıcı olan Aydınlanma ve Protestanlık eleştirilerinden biri olmakla birlikte, bu konuda Darrin M.McMahon'ın çalışmanın sonraki bölümlerinde iddia ettiği gibi bunu eleştiren başkaları da vardır. İçlerinde birçok liberal, rasyonel ve diğer ılımlı kişiler dâhil olmak üzere İngiliz Protestanları, Romen Katolikliğinin önsezisel ve batıl olduğunu düşünmüştür. Bu bakışa göre liberal İngiliz Protestanları; Voltaire, Rousseau ve Helvetius gibi anti-Katolik Fransız filozofları ile çakışmıştır – Burke'ün çok az ortak noktası olduğu “edebi komplocular ve entrikacı filozofları” – O halde,

⁶⁹Belirli dönem yerine vekâlet eden kişi.(ç.n.)

hem liberal İngiliz Protestanları hem de filozofları, Doğu Avrupa monarşilerinin etkisindeki Romen Katolik ve Ortodoks kiliselerine karşı, gelişigüzel bir şekilde hareket etmeye olanak sağlayan ruhban sınıfı karşıtı görüşleri paylaşmıştır.

Sonuç olarak Fransız devriminin, Fransız Romen Katolik Kilisesine ve kilise mallarına karşı sergilediği ilk politikalarda Burke, üç yıkıcı siyasi eğilimin şekillendiğini görmüştür, bunlar; bağınazlık, ruhban sınıfı karşıtlığı ve despotik hükümdardır. Onun bakış açısına göre Fransız hükümetinin Fransız Romen Katolik Kilisesine karşı sergilediği devrimci siyaseti, İngiliz hükümetinin İrlanda'daki Romen Katolikliği karşısında sergilemiş olduğu siyasetten bir nevi farklıdır. Bunlardan biri, mutlak akılcılık adına siyasi zorbalığa ve insani yozlaşmaya neden olma olmuştur.

En nihayetinde Burke, yalnızca siyasi yaşam ve hırsların insanı değildir. O ayrıca bir edebiyatçı ve estetik konusunda zamanının önde gelen yazarlarından da biridir. Tarih ve edebiyat üzerine yaptığı çalışmalardan, sanat gözleminden ve kendi deneyimlerinin incelemesinden yola çıkarak, insan tabiatının akılcı düşünceyle aynı düzlemde çalışmadığını anlamıştır. O, Montaigne'den Pascal ve Hume'a kadar büyük kuşkucular geleneğinin önünde durmaktadır. Aydınlanma eleştirmeni olarak doğru bir şekilde tarif edilse de Burke, - şüphesiz, neredeyse kendi kavramsal mucidi olan eleştirileri yoluyla – gerçekte insan eylemlerinin karmaşıklığını ve insan tabiatını yalnızca sebep üzerinden şekillendirmeye indirgemenin acizliğini anlayan daha derin bir Aydınlanmanın öğrencisidir. Böylesi aşırı bir Aydınlanma karamsarlığı içinde, insan aklının, insani durumlara hitap etme ya da insani olayları yönlendirme kapasitesi konusunda şüpheleri olan Burke, D'Alembert'in 'Encyclopedia' için yazdığı şu Önsöz'e şüphesiz katılırdı: "Barbarizm yüzyıllardır sürmektedir; öyle görülüyor ki bu bizim doğal bir niteliğimizdir; akıl ve zevk ise sadece gelip geçicidir." (9) Bunun nedeni Burke'ün, aydınlanmanın devrim çağının sert ütopyacılığını çarpıtmasını derinden ve tutkuyla kınayabilen bir Aydınlanma insanı olmasıdır. *Reflections* adlı eserin birçok yerinde olduğu gibi burada da, okuyucu, bir aşğın münakaşasına tanıklık etmektedir.

Burke'ün idrak ettiği, talihsiz Price'in ise etmediği şey; kentsel ve kırsal şiddet veya yeni anayasal değişiklikler ya da kiliseye ait topraklara el konulması şeklinde Fransa'da vuku bulan olayların ne İngiliz ne de daha geniş Avrupa siyasi sahnesinde medenileştirilemeyeceğidir. Yalnızca Fransa değil Avrupa için de yeni siyasi değişimlere işaret edilmiştir. 1791 yılında yazdığı üzere, "Fransa'da vuku bulmakta olan devrim, bana başka bir karakter ve tanıma sahip gibi ve yalnızca siyasi prensipler üzerine Avrupa'ya getirilenlerle az bir benzerlik taşıyor gibi görünüyor. Bu, doktrin ve teorik dogma'nın devrimidir. Dini yaymaya çalışma ruhunun önemli bir yere sahip olduğu dini gerekçelerle yapılan değişikliklerle çok daha fazla benzerlik taşımaktadır." (10) Bu devrim, Price'in, Fransız ideolojisinin yayılma çalışmaları karşısında pes etmesine ve ardından bu devrimi İngiltere'de gerçekleştirilmesini tembihlemesine yol açmıştır ki Burke'ün bu konuyu yoğun bir şekilde kaleme almasının nedeni de budur. Burke'e göre, Price'in verdiği vaaz; patlak verdiği aylarda Fransız Devrimine ait fikirlerin, siyasi sınırlar üzerine çıkmaya başladığını göstermiştir.

Ulusun büyük küçük tüm birimlerine ulaşan insan hakları ideolojisini temel alan Yeni Fransız anayasası; kentsel ayaklanma, kırsal huzursuzluk ve kilisede büyük çapta yapılan yeniden düzenlenme, kilise topraklarına el konulması, kral ve kraliçeye doğrudan saldırı ile birleştirildiğinde, çoğu zaman yıkıcı olan ve on sekizinci yüzyıl siyaseti ile benzerlik gösteren herhangi bir hadise, mevcut yapıların her tarafını kapsamaktadır. Bu ayrı olayların her biri, diğerlerinin yaptığı etkiyi güçlendirmiş ve genişletmiştir. Emin olmak gerekirse, Timothy Tackett'in⁷ güçlü ve etkili bir biçimde tartıştığı üzere, Millet Meclisi tarafından yapılandırılmış anayasal monarşinin başarısızlığa uğraması kaçınılmazdır. Ancak Burke, çok sayıda faktör devreye girdiğinde, beklenmedik durumların ortaya çıkacağını öngörmüştür. **(11)** Bu koşullar altında, çalkantılı bir olayın başka bir olaya yol açacağına inanmıştır çünkü yaygın ve yıkıcı değişimler karşısında daha önce alınan birçok tedbir ortadan kaldırılmıştı. Burke, Fransız Devrimini eleştiri amaçlı yazdığı diğer bir yazıda ise şunları ifade etmiştir; "Tesadüf ve siyaset birleşiminden meydana gelen dünya, hayal etme eğiliminde olduğumuzdan çok daha geniştir." **(12)**

Meydana gelen olaylar Burke'ün haklı olduğunu kanıtlamakla birlikte, Avrupa'nın Reform'dan bu yana tanık olmadığı devrimci değişim üzerine yaptığı incelemenin kalıcı etkisi, Burke'ün öngörüsünün başarısında değil, Fransız Devrimi karşısında yapılan tartışmanın kavramsal yapısında yatmaktadır. Burke iddiasında; uzun soluklu bir yönetimi hedeflemiş ve bu savını Fransız devrimine karşı yöneltmiş olsa dahi, gelecek iki yüzyıl içerisinde farklı kılığa bürünecek birçok fikirlere yönelik olarak da temellendirilecek olan despotik siyasetin genel bir eleştirisi olarak şekillendirmiştir. Dolayısıyla Burke'e göre Fransız Devrimi, potansiyel olarak daha geniş ve genel bir siyasi tehlikenin büyük bir dışavurumunu temsil etmiştir. Burke, bu bağlamda gerçekten de Fransız devrimini yansıtmakta ve bu devrime basit bir tepki göstermemektedir. Kitabına daimi geçerliliği veren şey, bu gösterdiği tepki değil, yansıttığı düşüncedir.

Burke, Fransa'da vuku bulmakta olan devrimi Millet Meclisi yoluyla; Aydınlanma filozoflarının yıkıcı rasyonel yazılarından ortaya çıkan deneyim, gelenek, tarihi emsal, din ve doğal sosyal hiyerarşinin öz bilinçli despotik ve zalimane bir şekilde reddi ile özdeşleştirmiştir. Dolayısıyla, devrimcilerin aklına doğrudan yansıttığı bu radikal rasyonalizmi, on yedinci yüzyılın ortalarından beri en az felsefe kadar Avrupa bilim ve doğal kültürünü de alttan destekleyen mekanik felsefe ile ilişkilendirmiştir. Fransız Devrim olayları ve kaynaklarını resimlemek için kullanılan bu üslup, İngiltere ve kıta üzerinde büyük bir etkiye ulaşmıştır. Burke'ün ardından, konuyla daha az ilgili yorumcular yanında birçok muhafazakâr siyasi polemikçi, basitçe Aydınlanmanın; insan tabiatının daha derin unsurlarını göz ardı eden ve zaman içerisinde siyasi otoritenin kısıtlanmasıyla yoksunluğa yol açan, siyasi kargaşayı teşvik eden, mekanik düşünce, indirgeyici materyalizm, şiddetli anti-klerikalizm ve anlamsız rasyonalizmi somutlaştırdığını varsaymıştır. Entelektüel tarihçilerin Aydınlanma hakkındaki bu varsayımlara doğrudan karşı çıkması, yirminci yüzyılın ortalarını bulacaktır. **(13)**

⁷ Amerikalı yirminci yüzyıl tarihçisi.(ç.n.)

Ancak ortada, Burke'ün; mekanik doğa felsefesi konusunda uzun soluklu etkiye sahip eleştirisi, ve bu eleştiriyi radikal siyaset, aşırı rasyonalizm, materyalizm, ve ateizm ile özdeşleştirilmesi hususunda ana unsurlarıyla uyuşmayan bir çelişki bulunmaktadır. Newton'cu bilim ve Robert Boyle'un deneysel felsefesi ile ilişkilendirilen mekanik felsefe, on yedinci yüzyıl İngiltere'sinde; Newton ve İngiliz çağdaşlarını doğru veya yanlış bir şekilde hem materyalist hem de ateist olarak gören Rene Descartes'in yarattığı Fransız bilim felsefesine doğrudan muhalefet olarak doğmuştur. On sekizinci yüzyıl boyunca Newton yanlıları tarafından yaygın biçimde ifade edilen ve hem İngiliz yazarlar tarafından hem de Voltaire'in İngiltere'ye Mektuplarında (1733) popüler hale getirdiği mekanik ve deneysel bilim yaklaşımı, teizmi, hoşgörüyü ve ılımlı siyasi özgürlüğü getirmiştir. Bunun yanında, O, İngiltere'nin siyasi istikrarının destekçilerinden biri olarak görülmüştür. Yüzyılın sonlarında birkaç Fransız yazarın dışında, Burke'ün sözünü ettiği gibi mekanik felsefe, materyalist insan ve doğal evren görüşü ve siyasi zorbalık haricinde her şeyin olması muhtemeldi. Burke tarafından görülen bu karmaşıklık ve bir metinde iki biçimin bir arada bulunması düşüncesi çözülmesi gereken bir sorunsallığa yol açmıştır.

Çözüm, on yedinci yüzyıl İngiliz siyasi deneyiminin Burke'ün düşüncesine yaptığı iki katkıya yatmaktadır. Öncelikle, Burke'ün Fransız devriminin karakteri ve gidişatı hakkındaki öngörüsü, İngiliz İç Savaşında meydana gelen olayları direkt olarak kavramasından doğmuştur. Protestan Püriten teolojisi ile yoğrulmuş radikal siyasi ideoloji olan monarşi, Parlamento ve İngiliz Kilisesini devirmiştir. Fransa'da on sekizinci yüzyılın sonlarında vuku bulan olaylarla benzerlik gösterilen on yedinci yüzyıl hadiseleri, Burke'ün eski siyasi ve dini kurumları deviren fikirlerle şekillenmiş ve sürüklenmiş siyasi devrim anlayışına bakışını açıklamaktadır. Fransızlar açısından, düşünceleri yıkıcı radikal Millet Meclisini canlandıran Aydınlanma filozofları, cansiperane radikal Püriten rolünü oynamaktadır. Price, on sekizinci yüzyıl sonu İngilteresi özelinde, düşünceleri olaylara uygulandığında, on yedinci yüzyıl ortalarını taklit eden modern İngiliz Devrimi ile sonuçlanacak olan modern Püriten partizanlarını kişileştirdiği görülmektedir. Fransız filozoflarla İngiltere'deki Price ve Price gibiler, halihazırdaki inanç ve güveni küçümseyen yıkıcı eleştiriler yapmışlardır. Ayrıca Burke'ün, askeri despotizmin Fransa'ya gelişinin kaçınılmaz olduğu konusundaki tahmini de, kısa ömürlü Püriten Cumhuriyetinin askeri rejime ve Oliver Cromwell'in olası despotik yönetimine boyun eğdiğinde İngiliz iç savaşının habercisi olmuştur.

İngiliz iç savaşının yapısını, kısmen Burke'ün Fransız devrimi anlayışını şekillendirme yöntemiyle açıklarken, ikinci olarak, adı konmamış on yedinci yüzyıl siyasi durumunda ileride despotizmle sonuçlanacak olan, rasyonalist, ateist, mekanik felsefenin siyasete uygulanacağını işaret ettiği mutlaka Burke'ün aklındadır. *Reflections* adlı eserinde özel olarak belirtilmeyen bu mevcudiyet, Thomas Hobbes'un Leviathan (1651) adlı eserinin hayaletidir. Burke'ün, yeni Fransız hükümet politikaları üzerine yaptığı sınıflandırmada şikâyet ettiği şey, Hobbes'un kuramlaştırdığı mutlakiyetçi devletin somutlaştırılmasıdır. Burke, tüm umumi ve özel yazılarında, Hobbes'a neredeyse hiçbir göndermede bulunmaz. Fakat Hobbes Leviathan adlı eserinde; akılcılık zemininde oluşturulan mutlak güce sahip devleti, mekanik açıdan materyalist bir doğa felsefesini, tarih ve geleneğe karşı çıkılmasını, pratik deneyimin reddini ve

bariz anti-klerikalizmi betimlemiştir. Burke'ün Fransız Devrimi Üzerine Yansımalar adlı eserinde eleştirdiği şey, zapt edilmemiş Hobbes vari durumu anlayarak resmettiği yeni siyasi rejimdir.

Geçmişteki İngiliz siyaset felsefecileri arasında yalnızca Hobbes, tamamen rasyonel ve mekanik bir siyaset felsefesini telaffuz etmiştir ki bu tutumunun nedeni de mutlak güce sahip bir egemenlik konseptini savunmaktır. Hobbes bu egemenliğini, insan tabiatının ve insanın sosyal psikolojisinin geometrik analizi yoluyla meydana getirmiş, bu vasıta ile da; deneyim, tarih ve Aristotelesçi skolâstik¹¹ felsefeyi reddederek kendi amaçları için kendi terimlerini belirlemiştir. Hem doğal hukuku hem de örf ve adet hukukunu reddeden Hobbes; emirleri yalnızca onun geçerli gördüğü hukuk oluşturan kendi siyasi egemenliğini meydana getiren akdin haricinde daha önce hiçbir kanunun bulunmadığını öne sürmüştür. Bu bakımdan, toplumun içinde bulunduğu yasal çerçeve boş bir sayfayı yansıtmış ve bu yeni egemenlik, halkının bu egemenliğin otoritesini tayin eden akdi kabul etmesinin ardından bahsi geçen çerçeveyi oluşturmuştur. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın Hobbes, ne egemenlik kararlarına ilişkin bir itirazı, ne de garantili yargı sürecini kabul etmiştir. Bunun da ötesinde Hobbes, Leviathan adlı eserinin ikinci yarısında, siyasi felsefesini derinlemesine bildiren hareket kaynağının; dinin, özellikle de Romen Katolikliğinin, devletin otoritesine karşı gelebilen ve bu otoriteyi küçümseyebilen siyasi ve kültürel otoritenin merkezi olarak ortadan kaldırılması olduğunu açıklığa kavuşturmuştur.

Burke'ün Fransız Devrimi hükümetine yansıttığı ve sonrasında sistematik olarak alenen suçladığı siyasi otoritenin karakteri, şüphesiz Hobbes'un kendi egemenlik anlayışı için istediği tarzda bir otoritedir. Burke'ün sahip olduğu bu yapı, düşüncelerine kalıcılık gücünü veren şeydir. Fransız devriminin reel siyaset ve politikaları yerine rasyonalizm, mekanizm, materyalizm ve anti-klerikalizmi temel olan büyük despotik Hobbes'un siyasi görüşünü eleştirmektedir. Aynı Fransız Millet Meclisi üyeleri gibi; nesillerce biriken kişi tecrübelerini, dini inanışlarını ve kendinden önceki uygulamaları hiçe sayan bir devlet inşa edebileceğini düşünen kişi Hobbes'tur. Burke'ün tüm siyasi teorik bilimciler arasında en güvenmediği isim de O'dur.

Hobbes'un Leviathan adlı eseri yayımlandığı andan itibaren yorumcular; kitapta geçen materyalizm, ateizm, mekanizm ve despotluk konuları ve kitabı oluşturan aleni entelektüel kibir üzerine yığınla suçlamada bulunmuştur. Bu eleştirilerin sonucunda, on sekizinci yüzyılın ortalarında David Hume şu yargıya varmıştır; "Hobbes'un siyaseti, sadece despotluğu teşvik eden ve ahlaksızlığı cesaretlendiren ahlaki değerleri üzerine oturtulmuştur. Buna rağmen bir din düşmanı olarak, kuşkucu fikre katılmamakta; ancak, insan akli ve özellikle de pozitif ve dogmatik akla sahip biri olarak, bu konular üzerinde tam bir kanaate varabilmiştir.**(14)** Hume'un ve diğerlerinin yaptığı yorumlardan yola çıkan Burke, Hobbes'un dogmatik felsefesinin etkili bir şekilde püskürtüldüğünü varsayabilmiştir. 1765 yılına gelindiğinde Burke, Hobbes'un savının bir önceki yüzyılda başarıyla çürütüldüğünü ifade etmiştir.**(15)** Dolayısıyla

¹¹ Doğrunun insanda mevcut olduğunu, onu aramaktan ziyade belirli kaynaklara bakmanın yeterli olduğunu savunan felsefe.(ç.n.)

Burke, Fransız devrimini, Hobbes siyasetinin gerçekleşmesi şeklinde çerçeveleyebileceği ölçüde, Hobbes'un on sekizinci yüzyılda tamamen çürütülmesine neden olan gerekçelerle eleştirebilmiştir. Hiçbir Aydınlanma yazarı, özellikle Hobbes ile benzerlik göstermemiş, buna rağmen Burke filozofları, ya Hobbes taraftarı olarak ya da düşünceleri en nihayetinde Hobbes'un varsayımlarına karşı olma şeklinde karikatürleştirilmiş ve kıyasıya eleştirmiştir.

Burke'ün, Fransız Devriminin habercisi olarak ifade ettiği fikirleri eleştirisinin, Hobbes'un en çok telaffuz edilen on yedinci yüzyıl eleştirilerinden biri olan İrlanda Kilisesi Rahibi John Bramhall'ı yansıtması önemlidir. Burke'ün Bramhall'dan yararlandığı hususunda doğrudan delil bulunmasa da, Dublin'deki Trinity Koleji'nde öğrenim gören genç bir İrlandalı olan Burke'ün, Hobbes'un Bramhall eleştirisini okumuş olması kesinlikle mümkündür. Bu çalışmayla, Hobbes ve onun, acımasız rasyonel indirgemecilik siyasetinin etkin bir şekilde bozguna uğratıldığı sonucuna varmış olacaktır.

Bramhall, 1658 tarihli "Leviathan'ın ya da Beyaz Balinanın Yakalanması (The Catching of Leviathan, or the Great Whale)" başlıklı çalışmasında Hobbes'un tüm materyalist metafizik düşüncesini ve toplum temelli 'kendini koruma' teorisini, hem Tanrı hem de insanlığın doğru anlaşılmasına aykırı olması nedeniyle eleştirmiştir. Bramhall, Hobbes'u "Tüm materyalist metafiziğini ve onun insan ve tanrının birlikte tam anlaşılmasının karşısında olduğu, kendini korumaya dayanan toplum teorisini eleştirmiştir. (16) Bramhall, Hobbes'un öngördüğü hükümet oluşumunu, dini hesaba katmaksızın son derece kusurlu bulmuştur. Bramhall'a göre; "Tanrının insanoğlunun kalbine nakzettiği nurun saçtığı ışıkların, yani dinin doğal tohumlarının" varlığından ötürü..; sözleri doğal olarak şu şekilde devam eder;"din olmadan, toplumlar hemen yok olan sabun köpüğünden başka bir şey değildir". (17) Bramhall'ın düşünceleriyle paralel olarak Burke şunları ileri sürmüştür; "Dinin, sivil toplumun temeli ve tüm iyilik ve tüm huzurun kaynağı olduğunu biliyor ve daha da iyisi bunu içten içe hissediyoruz... Şunu biliyor ve bilmekten dolayı da gurur duyuyoruz ki; insanoğlu yaradılışı gereği dini bir hayvandır; ateizm yalnızca akla değil içgüdülerimize de karşıdır ve bu yüzden kalıcı olamaz." Bununla birlikte Burke'ün, toplum ve davranış kurallarının yönetimden önce geldiğine ve yönetimin daha büyük ebedi bir akdin parçası olduğunu benimsediğigibi, Bramhall da şunları doğrulamaktadır; " Âdemoğlu, herhangi bir medeni hukuktan önce, tanrının dokunuşuyla kalbine yazılmış bir hukuka sahiptir". Hobbes ve beraberindekiler, ilahi durumlara değinmeksizin; devlet, siyaset ve hukuku yansıtacak, dolayısıyla "iyilik, adalet, dürüstlük, vicdan ve Tanrı kavramlarını gerçekten uzak, hiçbir önemi olmayan boş kavramlar haline getirme çabası gösterecektir." (18)

Bramhall ayrıca, egemenliğin sadece neyin kanun olup neyin olmadığına göre karar veren Hobbes'un egemenlik konseptini, eski sofistlik ile özdeşleştirmiş ki aynı suçlamayı Burke Fransız Devrimi için yapmıştır. Bramhall bu bağlamda şunu ifade etmiştir; Hobbes'a göre, "Yasa getiricinin emrettiği şey iyi, yasakladığı şey de kötüdür." Bu, Platon'un tarif ettiği üzere yalnızca Atinalı Sofistlerin giysisidir. Kalabalığı ne memnun ederse ona kutsal, adil ve iyi gibi yakıştırmalar yapmışlardır. Ve kalabalığın hoşlanmadığı şeyleri ise şeytani, adaletsiz ve

profan⁸ olarak adlandırmışlardır. **(19)** Siyasetçi ve metafizikçilerin sofistlik okulları açması ve anarşi kadroları oluşturmasıyla birlikte Burke, Fransız devrim hükümetinin, koşulları kendi bencil amaçları için belirleme ve yeniden tanımlama çalışmalarını kapsayan aynı nihilist projeyi uyguladığını görmüştür. Eski siyasi felsefe ve tarihte tasvir edildiği üzere, Leviathan adlı eserde yansıtılan egemenlik kavramı gibi, sığ ve hırslı sofistler tarafından eğitilmiş liderler vasıtasıyla yönlendirilen demokrasiler hukuk, ahlaki değerler, din, ya da geleneklerle zapt edilmemiş olarak şekillenecektir. Bu, Burke'ün 1790 Fransız Devrimi imgesine benzemekte ve zaman geçtikçe benimsediği görüş haline gelmektedir. Bramhall ve diğerlerinin eski sofist ve Yunan demokrasisine yönelik olarak Burke'den önce kullandıkları uzun soluklu eleştirileri temel alan Burke şunları dile getirmektedir, “ Kusursuz bir demokrasi, ...dünyada utançtan yoksun olan tek şeydir. Utançtan yoksun olduğundan, hiçbir korkusu da yoktur.”

Bramhall'ın Hobbes'u eleştirisinde olduğu kadar, Burke'ün Fransız devrimini eleştirisinde de temel olan şey; deneyim ve somut koşullara hiçbir şekilde değinmeyen geometrik, mekanik ve siyasi muhakemenin kınanmasıdır. Bramhall'a göre; böylesine öncül bir muhakeme, Hobbes'un tüm hatalarını alttan desteklemiştir. Bramhall, Burke'ün kendisine yaptığı gibi, Hobbes eleştirisinde, siyasette itirazın yaşanması gerektiğini kararlı bir şekilde vurgulamıştır;

Konuya tamamen müdahil olan devlet politikası ve zaman, mekân, şahıslar gibi koşullar maddeden bütünüyle soyutlanan aritmetik ve geometri'den öte, daha çok bir tenis oyununa benzemektedir. Aritmetik ve geometride özgürlüğe yer yoktur, ancak siyasette vardır ve dolayısıyla tenis oyununda da özgürlüğe yer vardır. Tenis oyununda değişiklikler mevcuttur, dolayısıyla Devletlerde de değişiklikler olabilir. Bir tenis oyuncusu, vaziyete ve beklenmedik durumlara göre oyununu mutlaka her vuruşta değiştirmelidir; dolayısıyla bir Devlet adamı da, cennetin değişik yüzlerine göre dümenini farklı bir tarafa yöneltmelidir. Genel kurallarla Milletler Topluluğunu kuranlar ve onun yönetimine bağlı olanlar kendilerini çabucak mahvedecek... Özet olarak, genel kurallar basit olmakla birlikte siyasette fazla önem arz etmemektedir. Dolayısıyla siyasetin özü, bu kuralların ihtilaf konusu üzerinde ustaca ve maharetle uygulanmasında yatmaktadır. **(20)**

Bramhall, şu sözleriyle Hobbes'un siyasi yaşama anlamlı bir deneyim olarak bakmayı reddetmesini tekrar tekrar aşağılamıştır: “Deneyim, aptalların metresidir; herhangi bir şekildeki yönetimin iyiliğinin ya da kötülüğünün en iyi ve tek kanıtıdır. Ayakkabıyı kendi giyen de dahil kimse nerede ayağını sıkacağı bilmez. Yeni bir hekimin, mutlaka yeni bir kilise avlusu olmalıdır ki buraya öldürdüğü kişileri gömebilsin. Ve yeni, deneyimsiz bir siyasetçi, her şeyi alelade ateşe versin. **(21)** Bu, *Reflections* adlı eserinin ikinci yarısını dolduran, Burke'ün yeni Fransız siyasi ve idari düzenlemelerine özgü yaptığı uzun eleştirilerin kesin habercisidir.

Burke çoğu kez, Fransa'daki yeni değişiklikler karşısında tecrübenin göz ardı edilmesi üzerine aynı suçlamalarda bulunmuştur. Devrim politikalarının ve bakış açılarının, hâlihazırdaki tüm kurumların sınırlarında çatlamalara neden olduğunu ve daha önce denenmemiş ve bu nedenle

⁸ Din dışı söylem(ç.n.)

açıkça tehlikeli olan yönere doğru gittiğini görmüştür. Burke'e göre en başından test edilmemiş rasyonelliği temel alarak bir toplum inşa etme cazibesine direniş göstermek, siyasi bilgeliğin başlangıcı ve siyasi sağduyunun özüdür. Yeni Fransız hükümetinin liderleri, bu cazibeye yenik düşmüş ve Burke'ün 1791 yılında bir mektup arkadaşına yazdığı gibi; Fransız Devrimi "yeniliğin isyanıdır" ve bu, toplumun temel unsurlarını yıkmış ve yok etmiştir." (22)

Burke, Fransız devriminin en köklü ve yıkıcı özelliklerinin; tecrübe, siyaseti şekillendirme, haklı çıkarma gibi pragmatik hedefler yerine, teoriye duyulan güvenden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Burke uzun bir süre; İngiliz seçim sisteminde tarih ve koşulların takdiri yerine, ilk prensipler olarak adlandırdığı şeye dayanan köklü değişim şemalarını öneren "Vizyoner Siyasetçilere" genel olarak karşı çıkmıştır.(23) Burke bu vizyoner siyasetçileri, siyasi ve sosyal yaşantının somut detaylarını dikkate alma konusunda başarısız olan yenilik uygulamalarıyla ilişkilendirmiştir. Doğrusu, Burke'ün bu görüşünde, Kuzey Amerika kolonileri üzerinde idari yeniliklerin uygulanması Amerikan Devriminin gerekçelerinden biri olmuştur. Burke siyasi kararların, siyasi aktörleri doğası gereği kısıtlayacak olan somut vaziyet açısından alınması gerektiğine inanmıştır. *Reflections* adlı eserinin bir bölümünde şunları ifade etmiştir:

"Bir kimsenin kendini böyle bir olasılık perdesine nasıl getirebildiğini, ülkesini sadece kendisine istediğini yapma olanağı veren bir açık kart olarak nasıl görebildiğini anlayamıyorum. Sıcak ve spekülasyon yardımıyla dolu bir kişi, içinde yaşadığı toplumun başka türlü oluşmuş olmasını dileyebilir; ancak iyi bir vatansever, gerçek bir siyasetçi, daima ülkesinin halihazırdaki materyallerinden nasıl en iyi şekilde istifade edebileceğini düşünür. Koruma eğilimi ve gelişme kabiliyeti birlikte ele alındığında, karşınıza benim devlet büyüğü standardım çıkacaktır. Geri kalan her şey düşüncede bayağı, pratikte ise tehlikelidir."

Burke, bilge bir devlet adamı açısından, "gelişme kabiliyetine" kucak açmıştır. Ancak bir kimsenin ülkesini, herhangi bir siyasi karalama tavrına açık boş bir alan olarak görmek, despotluğun en uç şekillerinin uygulanmasına müsaade etmek demektir – ki bu despotluğa karşı, kayda değer veya prensipli bir direniş göstermek mümkün değildir. İrlandalıların acı bir şekilde öğrendiği hadise de budur. Aklında şüphesiz bu İrlanda örneği olan Burke şunları dile getirmiştir; "Bu geometrik dağılım ve aritmetik düzenlemenin ruhuyla, bu yapmacık vatandaşların Fransa'ya fethedilecek bir ülke gibi baktığını görmemek imkânsız." Bir hükümetin yerleşik haklarından herhangi birinden vazgeçmesi, herhangi bir diğer veya tüm haklarından vazgeçebilme noktasına kadar giden yolu da açacaktır. Bu duruma örnek olarak Fransız Devrimi politikalarının izlediği yol, Warren Hastings'in tavrı, on yedinci yüzyıl Cromwell taraftarı Püriten milletler topluluğu ve Hobbes'un Leviathan vizyonu verilebilir.

Burke, *Reflections* adlı eserinde, bu konuyu Fransız Katolik Kilisesinin mülkiyet hakları bağlamında özel olarak ele almıştır. John Pocock'un ustalıkla tartıştığı gibi Burke de, Fransız hükümetinin ülkenin teoride el konulan kilise topraklarıyla desteklenen yazılı senet seline kaptırma gibi korkunç bir siyaset yürüttüğünü görmüştür. (24) Bu çifte soygun şu şekilde sonuçlanmıştır: Kilise topraklarını kaybetmiş, tahvil sahiplerinin eline ise değersiz kâğıtlar geçmiştir. Yine de Burke'ün, Millet Meclisinin Fransız Kilisesinin topraklarına el koymasını

neden çirkin bir eylem olarak gördüğünün anlaşılması önemlidir. 1793 yılında, bir mektup arkadaşına şunları söylemiştir;“ Fransa’yı mahveden ve tüm Avrupa’yı mutlak tehlike altına sokan tüm diğer kötülöklere yol açan şeyler; mülkiyetin hakir görülmesi, mülkiyet edinebilme kuralına karşı olarak tuzak kurulması ve devletin belli yapmacık avantajlarıdır. Bütün bu kötölüklerin başlangıcı yanlış bir düşünceye dayanmaktadır yani yasalar altında mülkiyet sahibi olan kişilerin tanımına göre ortada mal ile ilgili bir farklılık bulunmaktadır ve bir din görevlisinin mallarının yağmalanması, diğer insanların yağmalanmasıyla aynı şey değildir.”(25)Burke bir hükümetin, iyi tanımlanmamış ulusal hedeflerle herhangi bir vatandaşının herhangi bir malına el koyması halinde, artık Fransız Kilisesinin mallarına da, prensipte diğer müsadere karşılarında hiçbir engelleme ihtimalinin var olmayacağına inanmıştır. Fransız hükümeti, en etkili kamusal yolsuzluk biçimi üzerinden yürümeye başlamıştır.(26) Devrimin “Dünya tarihinde ilk defa” gösterdiği şey, “sıradan insanları üst düzey sınıfın ganimetleriyle yozlaştırarak, en iyi yapılmış devletlerin bile tüm çerçeve ve düzenini bozmasının mümkün olmasıdır.(27) Herhangi bir müsadere şekline izin veren bir demokrasi, kısa bir süre içinde diğer müsadere şekillerini de kabul edecek ve sonuç olarak tüm uzun soluklu sosyal düzenlemeler çöküntüye uğrayacaktır. Burke’ün, hükümetlerin mülkiyeti korumak için var olduğu önermesi, Locke prensiplerine dayanmasa da John Locke’u yansıtmaktadır. Mülkiyete el koyan bir yönetim, devletin en temel amacı ile çalışmaktadır. Mal veya insan fark etmeksizin mülkiyeti koruyamayan bir devlet, büyük olasılıkla diğer hakları da koruyamayacaktır. Bir devlet, keyfi olarak belirli insan topluluklarının veya kilise gibi özel kurumların mallarını elinden almak için harekete geçtiğinde, prensipte bu olayın sonu gelmeyecektir. Kötü siyasi aktörler, kötü davranışları için daima iyi bir sebep üretebilirler. Burke’ün asıl sorunu insanoğlunun doğasında, herhangi bir politika ile ilişkilendirilmiş yanlışlar kadar çok kötölüğün bulunmasıdır. Burke bir noktada şunları vurgulamıştır:

“Tarih, dünyaya çoğunlukla gurur, hırs, para tutkusu, intikam, şehvet, fesatlık, ikiyüzlülük, kontrolsüz coşkunluk ve tüm uygunsuz arzular dizisinin getirdiği sefaletten meydana gelir.

Din, ahlaki değerler, kanunlar, ayrıcalıklar, imtiyazlar, özgürlükler ve insan hakları birer bahanedir. Bahaneler daima, gerçek iyinin aldatıcı görünüşünde mevcuttur. “

Burke,politika ve iktidar alanında kişilerin, hem bireylere hem de kolektif topluma zarar veren eylemleri haklı çıkarmak adına, görünürde iyi olan bahaneleri birbiri ardına üreteceğinden asla şüphe duymamıştır. Ondan önce Hume’un yaptığı gibi Burke de aklın, tutkuların esiri olduğunu anlamıştır.

Burke’ün mülkiyetin kutsallığı hakkındaki görüşü konusunda, ilk olarak *Reflections* kitabının sayfalarında gözükenele kıyasla daha az antidemokratik bir dürtü mevcuttur. Fransız Millet Meclisinin tavrı, eli kulağında olan bir sorundu, ancak Burke; demokrasi veya aşırı güçlü monarşi fark etmeksizin herhangi serbest bir hükümetin, yasadışı mülkiyet müsadere yoluyla toplumu mahvedebileceğine inanmıştır. Böyle bir müsadere, çoğu monarşik olan ve on altıncı yüzyılın başlarına dayanan eski zalimane Avrupa devletlerinin damgası olmuştur. Burke, her ne kadar yeni Fransız rejiminin siyasetine karşı çıksa da; Doğu Avrupa’nın mutlakiyetçi krallarının

özel mülkü bu şekilde yok sayma gerekçelerinin yanında, yürüttükleri siyasete de son derece kuşkulu yaklaşmıştır. Bu krallar en nihayetinde, devrimci Fransız hükümetinin ortaya çıkışından önce, kendi ülkelerinde bulunan kilise topraklarına el koymuştur. Burke, *Reflections* adlı kitabının yayımlanmasının üzerinden henüz bir yıl bile geçmemişken oğluna şu sözleri söylemiştir: “Üzgünüm ama gerçek şu ki, İmparator (II. Leopold) ve birkaç vükelası, imparator monarşinin yıkılmasını onaylamasa da (onaylaması mümkün olmadığından), Kilise mallarının Soyulmasından ve Soyluların (Fransa’da) aşağılanmasından son derece memnundur ve imparator bu entelektüel soygun ve denge sağlama arzusuyla, Monarşinin desteğini kestiğini ve doğrusunu söylemek gerekirse, herhangi mantıklı bir kişiyi Monarşinin var olmasını istemeye iten mülkiyet, düzen ve intizam prensiplerini yok ettiğini unutmaktadır.”(28) Burke’e göre, herhangi bir milletin elit kesimi, toplum düzeyinde daha düşük sınıflara mensup kişilerle birlikte monarşik hükümeti desteklerken, bunu monarşinin kutsallığından ötürü değil, mülkiyeti koruması nedeniyle yapmıştır.

Yine aynı yazısında Burke, Fransa’da meydana gelen olaylardan her ne kadar nefret etse bile, “bilfiil veya iyi niyet ve temiz bir vicdanla bu anarşist sistemin yerine monarşik despotizme yönelinemeyeceğini ifade etmiştir.(29) Sonra Burke, 1789 yılının yaz aylarının başındakine benzer otorite konumuna geri getirilen Fransız monarşisine ilişkin önemli reformlar listesini özetlemiştir. Burke’e göre bu reformlar; Cachet’in mektuplarının ve diğer despotik hapis cezası, vergi koyma usullerinin, monarşiyle danışma içinde olan seçilmiş bir sınıflar meclisi vasıtasıyla ortadan kaldırılmasını, umumi kredinin yeniden yapılandırılmasını ve Galikan Kilisesini⁹ yöneten bir rahipler meclisinin oluşturulmasını kapsamaktadır. Bununla birlikte, içlerinde kral da olmak üzere yönetime dâhil olan herkesin, bu gibi düzenlemelere destek olduklarını gösteren yeminli bir ifade vermesi gerekir. Bunlar, kör bir gericinin değil, şüphesiz basiretli bir reformcunun duygularıdır.

Bunun yanı sıra Burke, herhangi bir toplumdaki hâlihazırdaki mülk düzenlemelerinin vuku bulma şeklini savunan son kişiler arasında olabilir. Burke, hem şiddet hem de adaletsizliğin, bu sürecin bir parçası olduğunu tamamen idrak etmiştir. Yine de herhangi bir nesilde, geçmişte yapılan birçok hatanın düzeltilebileceğine ve düzeltilmesi gerektiğine inanan tek kişi değildir. Burke’ün görüşüne göre mülki düzenlemelerin kayda değer dönüşümü ve yeniden ayarlanması, muhtemelen istikrarsızlık ve daha da kötüsü adaletsizlik doğuracaktır. Burke, tüm bu açılardan bakıldığında, mükemmeliyetçilik politikasına kararlı ve bilinçli bir şekilde karşı çıkmış ve bunun yerine herkesçe kabul edilen kusurluluk politikasını benimsemiştir. Burke, samimi bir şekilde şu sözleri söylemiştir: “İnsanların devletlerde sahip olduğu haklar, onların avantajıdır ve bu avantajlar genellikle iyi ve iyi, kimi zaman iyi ve kötü, kimi zaman ise kötü ve kötü arasında dengededir.”(52)

Burke’ün, kilise topraklarına ilişkin olarak yürütüldüğüne tanık olduğu teorik ve soyut politikaların peşinden gidilmesi, ona göre, yalnızca sosyal kargaşaya yol açmakla kalmayacak, ayrıca siyasi ve ahlaki nihilizme de neden olacaktır. Daha önce belirtildiği üzere çoğu İngiliz

⁹Ayrıcalıklı Fransız Kilisesi(ç.n.)

yazar gibi Burke de, insanın kendi bireyliğinin ve vücudunun da mülk olarak sayıldığını idrak etmiş ve bundan ötürü; kilise topraklarına el konmasıyla başlayan hadisenin, vatandaşların devrim nedeniyle hayatlarını yitirmesiyle sonuçlanabileceğini düşünmüştür. *Reflections* adlı eserinin başka hiçbir yerinde bu durumdan, Marie Antoinette'ye dair ünlü bölümde olduğu kadar çarpıcı ve ihtilafli bir şekilde bahsetmemiştir. Burke bu bölümde Fransa kraliçesinden, onu yirmili yaşlarda gördüğü haliyle bahsetmiştir. Açıklamasının sonunda ise şunları söylemiştir, “Şövalyelik devri artık kapandı. Yani sofistler, ekonomistler ve muhasebeciler başarılı oldu ve Avrupa'nın zaferi ebediyen söndü”. (65) Burke'ün yakın bir arkadaşı, bu bölüme ait bir taslağı okuması üzerine onu, “saf züppeliğe” tekabül eden cümleler kurmakla suçlamıştır. (30) İleride arkadaşlıklarını bitirecek olan bu yoruma sinirlenen Burke şu yanıtı vermiştir: “Mağdurlara karşı işlenen suçları haklı göstermeye çalışanlar; idamı, kral katlini onaylayan veya önemsiz gibi gösterenler ve şerefli bir yere sahip olan Kadınlara hakaret etme cüreti gösterenlerdir. (31) O zamandan bu yana, Burke'ün bu duygusal hitabetinin gerekçesi; ölümü yargısız infazdan olacak olan ve idam cezasının, modern liberal muhalifleri ve kadın hakları savunucuları tarafından bile kınanacak bu ender olayın kurbanı olan Marie Antoniette'ye karşı gösterilen uzun süreli düşmanlıktır.

Bir kişinin, biyografi yazarı Antonia Fraser'de yeterli şüphe uyandıran Marie Antoniette'nin sözde ahlaki başarısızlıklarını konu edinen düşünceleriyle kafasının karışmasına müsaade etmesi, Burke'ün konuya ilişkin geniş çaplı tartışmasını göz ardı etmekle aynı kapıya çıkar. (32) Burke, Fransız kraliçesi 1789'da Paris halkı tarafından tahttan indirildiğinde söz konusu olan şeyin bambaşka bir durumu içerdiğine inanmıştır – “duyguların, davranışların ve ahlaki düşüncelerin olduğu bir devrim”. Burke; Voltaire, Montesquieu ve Rousseau da¹⁴ dâhil olmak üzere diğer birçok on sekizinci yüzyıl yazarı gibi; davranışların ve ahlaki değerlerin, her ikisi de belli siyasi bir otoritenin gerekliliğini azaltabilecek ve aşırı uygulamaları dizginleyebilecek siyasi yapı ve sosyal beklentilere yönelik olarak bir dış hat teşkil ettiğine inanmıştır. Adet ve ahlaki değerler kullanılarak özel sınırlama uygulamasının alternatifi, devlet tarafındaki resmi baskının arttırılmasıdır.

Bununla birlikte yüzyılı aşkın bir süredir, saygın bir Fransız vatandaşının ideal, değer ve saygınlığının tüm kuzeybatı Avrupa ve İngiltere'de yükselişi, gündelik yaşantıya yeni öz-kısıtlama şekillerini getirmiştir. (33) Davranış ve değerlerin gücü çoğu zaman, aristokratik kalıtımın daha geleneksel yapılarının yanı sıra, yakın tarihte artan tüketim ve tüketici toplumunun değerleriyle ilişkilendirilirken, kibarlık çok kuvvetli bir güç haline gelmiştir.

Paul Fussell bir zamanlar bir paragrafta Swift'in, çıplak Gülliver'in, Yahoo halkına benzediğini keşfettiği anı betimlemesine çok şey borçlu olduğunu vurgularken, Burke ise kraliyet ailesinin aşağılanmasının neticelerini yansıtmak için şunları söylemiştir: (34)

“Artık her şey değişmek zorunda. Gücü nazik, itaati ise liberal yapan ve hayatın farklı renklerini bir araya getiren ve siyasete dâhil edilmiş mutluluk verici tüm hayaller, bu yeni aydınlanma ve

¹⁴ 1712-1778 yılları arasında yaşayan Fransız düşünür ve siyaset teorisyeni.

akıl imparatorluğunun gelişile ortadan kaybolacaktır. Yaşamın tüm dürüst perdeleri kaba bir şekilde yırtılacaktır. Ahlaki hayal gücüyle dolabında döşenmiş tüm fikirler; saçma, anlamsız ve çağdışı bir şekilde patlama yapacaktır. "(66)

Davranış ve ahlaki değerlerin eleştirel rasyonalizm tarafından ortadan kaldırılması halinde, insani eylemlerin şiddet yoluyla kısıtlanmasına çok az kalacaktır, çünkü Burke'ün centilmen bir kişinin ruhuyla ilişkilendirdiği baskı ruhu, öğrenme ile birlikte "çamura dökülecek ve çok kaba bir kalabalığın ayakları altında çiğnenecektir." Bu kötü şöhretli son cümle her ne kadar sert ve tatsız olsa da, Gordon Ayaklanmalarına bizzat tanıklık eden ve 1789'da şiddetli kalabalığın kurbanlarının cesetlerin parçalanmasına sahne olan Fransız kentsel ve taşra ayaklanmalarını detaylı bir şekilde inceleyen bir yazarın kaleminden çıkmıştır.(35)

Burke'ün bakışına göre bu kalabalık, doğası gereği kaba değildir ancak; yerleşik sosyal uygulamaların ve riayetkâr beklentilerin tüm gayri resmi sınırlarının kaldırılması ve yok edilmesiyle bu hale gelmiştir. Sonunda Burke, tüm devletlerin arkasında bir baskının yattığını, ancak o gözle görülür, doğrudan, resmi baskı ve denetimin; diğer apolitik değerler, davranışlar, ahlaki değerler ve kurumların düzenli hayatı desteklediği kapsama dayanmaktadır.

Ancak yine de, ortak sosyal beklentilerin sarsılmasından hayıflanan bu kayda değer bölümde Burke'ün; Versay bahçelerinde tanık olduğu o asil ve aristokratik kültürün güzellikleriyle büyülenen taşralı genç İrlandalının duygusal itaatinden zevk aldığı konusunda hala ısrarcı olunabilir. Kraliyet imtiyazı karşısındaki modern şaşkınlık ve sosyal eşitsizliğin küçümsemesi, Burke'ün bizleri yönlendirdiği istikamete karşı gelinmesi açısından ön plana çıkmaktadır. Ancak onu okumayı gerçekten bırakmazsak, yaptığı incelemenin sonuçlarından kaçmamıza da müsaade etmeyecektir:

"Olayların bu şeması üzerinde, kral bir erkek, kraliçe ise bir kadındır; kadın bir hayvandır, lakin üst düzey mensubu olmayan bir hayvan. Cinsiyete duyulan tüm saygı genel itibarıyla ve belli görüşler dikkate alınmaksızın aşk ve delilik olarak addedilecektir. Kral katli, akraba katli ve kutsal şeylere küfür; hukuk sisteminin basitliğini yok ederek bu sistemi yozlaştıran batıl inancın ürünüdür. Bir kralın veya kraliçenin veya rahibin veyahut bir babanın öldürülmesi sıradan bir cinayet görülmektedir." (66)

Burke, bu insanlık dışı felsefeden yola çıkarak sözlerine şöyle devam etmiştir; " kanunlar yalnızca kendi korkularıyla ve her bireyin kendi spekülasyonlarından yola çıkarak bu kanunlarda bulunduğu bağlantı ile desteklenir.(66) "Mekanik felsefe prensiplerinin" neticesi; kimi zaman takviye, kimi zaman düzeltici ve daima kanuna yardımcı olması için ihtiyaç duyulan "davranışlarla kaynaşmış ortak sevgi"nin sürgün edilmesi olacaktır. (66) Burke, bu takviyeler ortadan kaldırıldığı anda, bunları daha önce yok eden aynı türdeki serbest gücün, kısıtlama olmaksızın hükmetme girişiminde bulunacağı konusunda ikna olmuştur.

Çoğu kişiyi huzursuz edip sinirlendiren Burke'ün satırları, davranış ve ahlaki değerler temelinde ele alındığında okur; düzenli ve sahip olduğu düzenin hem en zengin hem de en fakir vatandaşlara fayda sağladığını düşünen bir toplumun öngörülerini hakkında dikkatli

düşünebilmek için mutlaka gösterişli dilin ötesine geçmelidir. Okur; iyi ve saygılı tutum, huzurlu bir yaşam ve karşılıklı faydası olan sivil kısıtlamanın bir parçası olduğunu idrak etmek adına iyi davranma konusunda ebeveynlerden gelen uyarılar karşısında, oyalayıcı içsel ergenlik kininin mutlaka üstesinden gelmelidir. Davranışlar ve ahlaki değerler kısıtlanmadığı takdirde, insan toplumu Hobbes'un herkesin her şeyle savaş halinde olduğunu belirttiği doğal hal ile çok benzerlik gösterecektir. O halde, burada verilecek siyasi tepki Hobbes'un, dışarıdaki hiçbir kısıtlamayı dikkate almaksızın kendi mutlak otoritesine baskı kuran egemenlik savı olabilir.

Burke, okuyucu hitabetini sevsin veya sevmesin, siyasi zorba yönetim şeklinin taşıdığı kesin karakteri öngörülü bir şekilde özetlemiştir. Burke ayrıca, davranış ve ahlaki değerlerin; düşük statüdekilerin yüksek sosyal statü sahiplerine itaat etmesini sağlamasının yanı sıra, yoksul ve fakirlerin birbirlerini korumasına da yardımcı olduğunu idrak etmiştir. Dolayısıyla Burke'ün, ikinci Dünya Savaşı sırasında tüm gelenek ve gündelik ahlak kısıtlamasının ortadan kaldırılmasıyla Doğu Avrupa'nın bazı kesimlerinde Yahudi vatandaşlarına karşı başlatılan yerel şiddet olayların yeniden canlanmasına şaşırması beklenemez.**(36)**

Burke'ün yaptığı incelemenin değeri; 1790'lardan sonra birçok kişinin addettiği şekilde aslında Fransız kraliyet ailesinin nihai adli katlinin, Fransız vatandaşlarına ve tüm sosyal sınıflara sergilenen dehşetin, Hıristiyanlıktan çıkarma yönelimlerinin ve askeri diktatörlüğün yükselişini iç yüzünde yatmaz. Burke'ün tartışmasının devam eden hükmü; insan hakları veya diğer siyasi ve dini ideolojiler adına hayali siyasi emellere başvurulmasının ille de adaletle sonuçlanmayacağını, bunun yerine yıkım ve ölümlerle de sonuçlanabileceğini teşhis etmesidir. Çünkü rasyonel ütopyacılar, kendi zalimane hedeflerini gerçekleştirmek için aydınlanma ve aklın bayrağı altında siyasi terim ve sosyal kategorileri yeniden tanımlayacaktır. Burke, devrim hükümetlerinin otoritelerini ya idealist soyut haklar adı altında ya da bencil amaçları gizleyen soyut haklar adı altında uygulayacaktır. Yani şimdi, hayali bir gelecek için feda edilmiş olacaktır.**(37)**

Fransa'da çoğu zaman göz ardı edildiği veya unutulduğu gibi; uzun zaman alan, davranış, ahlaki değer, gelenek ve kanunların ortadan kaldırılması yoluyla siyasi soyutlanma sağlama dürtüsü, sadece kral ve kraliyet ailesinin diğer üyelerinin idam edilmesine değil, ayrıca bu terör döneminde öldürülen en büyük grubu teşkil eden binlerce köylünün ölümüne de yol açmıştır. Ütopyacı emeller adı altında sıradan insanların başına gelen bu tarz ölümler, Avrupa tarihi boyunca gündem konusu olmaya devam edecektir - Burke döneminden yirminci yüzyılın başlangıcına kadar; faşist, komünist ve radikal nasyonalist rejimlerle şekillendirilmiş bu aydınlanma ve mantık imparatorluğu, sıradan insanları kişilik özelliklerinden yoksun bırakmıştır. Bu ölümcül ütopyik olgu, elbette, ne Avrupa tecrübesi ne de dünyevi siyasi ideolojilerle sınırlı kalmıştır. Oysaki birçok yirminci yüzyıl siyasi ideolojisi genellikle dünyevi bir din olarak tanımlanırken, yirminci yüzyılın sonları ve yirmi birinci yüzyılın başları ise, siyasi güç olarak işlev gören ve dünyevi yönetimleri azleden dini ideolojilerin yeniden canlanmasına tanıklık etmiştir. Burke'ün, bu duruma da şaşırması beklenmez.

Bu hususu, Burke'ün *Reflections* adlı eserinde kesinlikle reddi, Richard Price'ın vaazından 1688 İngiliz Devrimine ilişkin olarak özel bir yorumda bulunmasına kadar uzanır. Her iki düşünür de, 1688 yılının ve bu yıldan çıkan anayasal değişikliklerin iyi bir şey olduğu konusunda hemfikirdir. Ancak Burke 1688 yılının, bir dizi yıkıcı etkiye sahip düşünceyi haklı çıkaran bir olay olarak anılmasındansa, kuşkulu siyasi aktörlerin gerçekleştirdiği karmaşık tarihi bir olay olarak anlaşılması konusunda karardır. Price 1688 Devriminin, İngilizlere kendi krallarını seçme ve kanunsuz davranışları halinde bu kişileri kovabilme hakkını tanıdığını ileri sürmüştür. Dolayısıyla Price, herhangi bir zamanda herhangi bir yerde uygulanması mümkün olan siyasi eylemlerin evrensel prensibine hitap etmiştir. Burke, 1688'de gerçekten ne olduğunu detaylı bir şekilde incelemiştir. Burke'e göre kralların kovulması, kuralların istisnasıdır ve yalnızca çok nadir olarak meydana gelen bir hadisedir ve bunu söyleyen kişi siyasi kariyerinin büyük çoğunluğunu III. George'u kötölemekle geçirmiş olan bir adamdır. Burke, siyasi düşünce ve idealleri idrak etmiş ve siyasi yapıların neden ve nasıl var olduğu ile bunların nasıl işlediğini açıklamıştır. 1688 yılının, kabul ettiğinden çok daha büyük bir parçalanmaya sahne olduğunun bilincindedir ancak, tüm bu karmaşıklığı önemsiz gibi lanse etmiştir çünkü 1688 yılına dair radikal bir yorumun, kendi dönemi için yerleşik bir model teşkil etmeyeceği konusunda karardır. 1688 Devrimi, açılmaması konusunda kararlı olduğu Pandora'nın kutusunu meydana getiren bir hadise, ya da mümkün olan en tutucu üslupla anlaşılması gereken bir olaydır.

Ancak Burke ve Price arasındaki fark, 1688 Devrimini yorumlamalarından veya bu devrimin bugüne yönelik hangi dersler içerdiğine karar vermelerinden kaynaklanmamıştır. Asıl fark, Burke, Price'ın düşüncelerini gerçekten ciddiye alırken, buna karşın Price'ın onun düşüncelerini dikkate almayışdır. Yirmi yıldan fazla bir süredir Price ve diğer İngiliz siyasi radikalleri, Parlatentonun ıslah edildiğini, seçim sisteminin değiştirildiğini ve dini engellerin ortadan kaldırıldığını görmeksizin, ölçsüz radikal siyasi ifade ve iddialarda bulunmuşlardır. Dolayısıyla, söyledikleri şeylere her ne kadar içten inansalar da, gitgide artarak radikalleşen ve çok şey başaran fikirleri gerçekten görmemişlerdir. İngiliz siyasi radikal muhalifler arasındaki konuşmalar ucuzlamıştır. Burke, İngiliz halkı nezdinde emsal teşkil eden Fransız devriminde yapılacak konuşmaların artık sıradan olmaması gerektiğini fark etmiştir. Bir anda yeni bir düşünce iklimi doğmuş, günün erken saatlerinde geçen tarafsız bir siyasi konuşma, yıkıcı bir eylemin çağrısına dönüşebilecek duruma gelmiştir. Burke, Fransa'da ortaya çıkan bu durumun, Avrupa siyaseti yakın gelecekte değişime uğrattığını fark etmiştir. 1916 Paskalyasında Dublin'de meydana gelen ayaklanma üzerine kafa yoran William Butler Yeats gibi Burke'de, Fransa'daki karışıklığın, siyasetin bütünüyle değişeceği anlamına geldiğini görmüştür. Fransa'da meydana gelen olaylar Price'ın yenilikçi söylemine, henüz birkaç ay önce sahip olmadığı bir anlam katmıştır. Fransa, 1790 yılının ortalarında Avrupa'ya, İngiliz iç savaşından bu yana var olmayan şeyi katmıştır – monarşinin, eski yasama organının ve milli kilisenin etkin bir şekilde düşüşü ve bunların radikal ideolojik modeller üzerine kuruluşunun gösterilmesi – Fransa'daki tüm aktörler değişmemiştir – 16. Louie hala kraldır – ancak aktörlerin tutumlarını ele veren ve belirleyen siyasi prensipler ve kurumsal ayarlamalar da değişime uğramıştır. Price tarafından telaffuz edilen evrensel prensipler, Fransa'daki eylemleri yönlendiren prensiplere çok yakından benzemektedir.

Burke'ün bahsettiği şey düşünme politikasıdır; o, karmaşıklığı siyasi yaşamda doğal olarak algılamaya hazır bir kuşkucu liberaldir. Temelinde özgürlükçü olan tüm yazarların düşünceleri gibi Burke'ün savı da, hayranları ve rakiplerinin konuya müdahil olma konusunda isteksiz davranması halinde anlamsız ve yetersiz olacaktır. Benzeri görülmemiş olayların karşısında, sorunlarla gerçekten ilgilenmek yerine incelenmemiş düşünceleri ve basmakalıp siyasi eğilimler temel alınarak hareket etmeyi sürdüren siyasi aktörlerin dünyasında Burke, yalnızca hayali bir bariyeri istifra eden bir ses olarak gözükebilir. Burke, Jacob Burkhardt'ın ileride "korkunç basitleştiriciler" (38) olarak isimlendireceği kişileri durdurmamıştır. Ancak Burke, siyasi, sosyal olguların basit şeyler olduğunu ve siyasal özgürlük ve tertipli sivil davranışın her yaşta korunmasının asla kesin olmayacağına inananları; temelinde kusurlu olan liberal toplumların özgürlüğü nasıl muhafaza ettiği ve çevresini ölçülü bir biçimde nasıl genişlettiği, içsel nezaketi nasıl sürdürdüğü, kendilerini dışarıdan gelen düşmanlara karşı nasıl koruduğu üzerine derin bir tartışma yapmaya davet etmektedir. Burke, siyasi aktörlerden, akıllıca davranmak adına derinlemesine düşünmelerini isteyecektir. İki asırdır süregelen yıkıcı siyasi ütopyacılığın - şimdiki adıyla dini tutuculuk - ardından Burke, zor bir davettense bir hoş geldin çağırısı yapabilir.

Ancak, Burke'ün düşünceleri, tamamlanmamış bir siyaset görüşü olarak kalmaktadır. Aslında çözülmemiş olduklarını bildiği halde, cesur tartışmalı dokunuşlarıyla dikkate değmez veya tamamen değışmez olarak bir kenara ittiği konular da vardır. Bu konuların en önemlisi, siyasi özgürlükçü bir toplumdaki eşitlik olgusudur. Burada Burke'ün eşitlik konusundaki görüşlerinin tam bir incelemesini yapmak mümkün değildir. Bu görüşler karmaşık olmakla birlikte ve belki de tam tutarlı değildir.

Burke tekrar ve tekrar, devrimin askeri despotizm ile sonuçlanacağını tahmin etmiştir. Ancak Burke, zorbalıkla ilişkilendirilen bu eşitlik dürtüsünden hayıflanma sürecinde, ister istemez zalimane bir sonuca yol açacak olan sosyal ve siyasi eşitliğin sağlanması için gösterilen tüm diğer çabaları adeta ayıplamıştır. Örneğin; bir noktada şunları beyan etmiştir, "Efendim, bana inanın, bir şeyleri dengelemeye çalışanlar, asla eşitlik sağlayamazlar. Çeşitli vatandaş tanımlarından meydana gelen tüm toplumlarda, bazı tanımların mutlaka en üstte olması gerekir. Dolayısıyla dengeleyiciler, yalnızca olayların doğal sırasını değiştirebilir. Burke bu tarz çabaları, doğanın ayrıcalıklarının haksız iktisabı olarak ifade etmiştir.

Lakin Burke, ayrıca; " güç, otorite ve üstünlüğü kan bağı, isim ve unvanlarla sınırlamak istemediği hususunda ısrar etmiştir. "Erdem ve bilgeliği" hükümet için temel bir nitelik olarak görmüştür. Burke'e göre; karşılaşılan zorluk ve verilen uğraşlarda başarının en iyi göstergesi, kayda değer mal mülk birikimidir. Burke ayrıca, sivil toplumu meydana getiren işbirliğinde "herkesin eşit şeylere değil eşit haklara sahip olması gerektiğini" açıkça öne sürmüştür.

Bu iddialar, günümüz okurları için esasen adaletsiz ve son derece dar görüşlü çatlak sesler çıkarmaktadır. Aşırı mülki eşitsizliğe tekabül eden sosyal konum, ırksal köken ya da cinsiyet'ten kaynaklanan çeşitli fırsat eşitsizliği veya adaletsizlik tipleri göz ardı edilmektedir. Yirmi birinci asır standartlarına göre Burke'ün eşitsizlik konusundaki duyguları aslında liberaldir. Ancak on

sekizinci yüzyıl ilkelerine göre Burke'ün düşünceleri; John Locke'un İkinci Sivil Yönetim Siyasetnamesi (Second Treatise of Civil Government) adlı eserinde ve sonraki dönemlerde gelecek sayısız yazar tarafından açıkça telaffuz edilecek olan mülkün adaletsiz dağıtım ve veraseti görüşüyle çok az bir farklılık taşımaktadır. Locke, kitabında; başlangıçta insanlar arasında farklı rasyonalite ve çalışkanlık ürünlerinden doğan ve daha sonra farklı oranda mülk miktarlarıyla sonuçlanan miras durumu konusunda gösterilen ortak rızayla sürdürülen mülk eşitsizliğini güçlü bir biçimde savunan bir dizi argümanı telaffuz etmiştir. Burke'de, daha geniş bir özet altında, Locke'nin mülkün oransız dağıtımını konusundaki ön varsayımlarını tekrar etmiştir. Burke ve Locke ana maddelerinde farklılık gösterebilir de, ulaştıkları sonuçlar arasında keskin bir fark yoktur ki her ikisi de oransız mülki düzenleme durumunun savunulması hususunda tartışmaktadır. Bununla birlikte, devrim Fransa'sında ortaya çıkan siyasi düzenin, oransız mülk dağıtımına en az Burke kadar karşı çıktığı da vurgulanmalıdır.

Özgürlükçü siyasi düşünce geleneği, gerçekte eşitsizlik sorunu ile ciddi bir şekilde ilgilenmeye on dokuzuncu yüzyılda başlayacaktır. İlginç bir şekilde, Burke'ün eşitliğin ve demokrasinin daha büyük bir kabulüne yönelik mizacının taraftarlarıyla uzlaşma arayışında olan başlıca gelen seslerden biri, Burke'ün en iyi öğrencilerinden bir olan Alexis de Tocqueville'dir (1835,1840). Tocqueville, Burke'ün, Tanrının tarihte, dinin ise toplumdaki rolü görüşüne vurgu yaparak, eşitliğin genişletilmesinin, dünya tarihinde inkarı kabil olmayan tanrıdan gelen bir hakikat olduğu konusunu tartışmaktadır. Ayrıca, Burke ve ondan sonra gelenlerin demokrasi ile ilişkilendirdiği tehlike, Amerikan deneyiminin gösterdiği gibi din vasıtasıyla hafifletilebilir.

NOTLAR

Burke'ün kariyerinin daha kısa ve öz kaydı için danışınız: David Bromwich, Edmund Burke'e Giriş, On Empire, Liberty, and Reform: Speeches and Letters, David Bromwich, ed. (New Haven: Yale University Press, 2000), 1-42.

Teşkilatlandıktan kısa bir süre sonra Millet Meclisi, ismini Milli Kurucu Meclis olarak değiştirmiştir. Ancak Burke, ısrarcı bir şekilde ilk terimi kullanmaktadır ve tüm bu tanıtım boyunca onun görüşünü takip etmekteyim.

Bunlar ustaca bir şekilde Rogers M. Smith'in *Sivil İdealleri: Conflicting Visions of Citizenship in U.S. History* (New Haven: Yale University Press, 1997) eserinde derinlemesine incelenmiştir.

Karl Marx, *The Eighteenth Brumaire of Louis Napoleon* (New York: International, 1972), 15.

Richard Price, 4 Kasım 1789 tarihli Memleket Aşkısı Söylemi, yer eski Yahudi, İngiltere'deki Devrimin Anılması, Alfred Cobban'ın, Fransız Devrimi üzerine Tartışmasından alınmıştır, 1789-1800 (London: Adam & Charles Black, 1960), 63-64.

Price sonraları bunu inkâr ederek, aklında olan etkinliğin, Bastil'in düşüşünden sonra 16.Louie'nin yeni Fransız Milli Muhafız Teşkilatını incelemesi olduğunu iddia etmiştir. Bkz. "Richard Price'in Burke'e cevabı," in Edmund Burke, *Reflections on the Revolution in France*, J. C. D. Clark, ed. (Stanford: Stanford University Press, 2001), 425.

Simon Schama, *Citizens: A Chronicle of the French Revolution* (New York: Random House, 1990).

Edmund Burke'den Charlemont Kontu'na, 9 Ağustos, 1789, in *Selected Letters of Edmund Burke*, Harvey C. Mansfield, Jr. ed. (Chicago: University of Chicago Press, 1984), 250-51. Bu baskı ve tanıtımı, Burke hakkındaki düşüncelerimin şekillenmesine çok yardımcı olmuştur.

Jean Le Rond D'Alembert, *Preliminary Discourse to the Encyclopedia of Diderot*, Richard N. Schwab, çeviri. (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1963), 103.

Edmund Burke, "Fransız İlişkileri üzerine Düşünceler 1791," in *The Works of the Right Honourable Edmund Burke* (Oxford: Oxford University Press, 1934), 4: 328.

Timothy Tackett, *Devrimci Olmak: Fransız Millet Meclisinin Vekilleri ve Devrim Kültürünün Ortaya Çıkışı* (Princeton: Princeton University Press, 1996).

Burke, "Fransız ilişkileri üzerine düşünceler 1791," 4: 352.

Burke'ün savı, bu bağlamda tarihsel açıdan çift taraflıdır. Aydınlanmanın, Fransız Devriminin temel gerekçesi olduğunu savunmuştur. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında tarihçiler, Burke'ün büyük bir etki bırakan iddialarına hem karşı çıkmış hem de bunları geliştirmiştir.

David Hume, Julius Sezar'ın İstilasından İkinci James'in Tahttan Çekilmesine kadar İngiliz Tarihi 1688: Yazarın Son Düzeltmelerinin olduğu yeni Basım (Philadelphia: Claxton, Remsen, & Haffelfinger, n.d.), 5: 531.

Edmund Burke, "Papalığa İlişkin Kanallar" (1765), in *The Writing and Speeches of Edmund Burke*, R. B. McDowell, ed. (Oxford: Clarendon, 1991), 9: 455.

John Bramhall, "Leviathan'ın ya da Beyaz Balinanın Yakalanması," in *Leviathan: Contemporary Responses to the Political Theory of Thomas Hobbes*, G. A. J. Rogers, ed. (Bristol: Thoemmes, 1995), 117. Ayrıca bkz. Samuel I. Mintz, *The Hunting of Leviathan* (Cambridge: Cambridge University Press, 1962).

Bramhall, "Catching of Leviathan," 117.

Adı geçen eser., 135.

Adı geçen eser.

Adı geçen eser., 141.

Adı geçen eser., 129-40.

Edmund Burke'den Claude-François de Rivarol'e, 1 Haziran 1791, in *Selected Letters of Edmund Burke*, 292.

Edmund Burke'den Joseph Hartford'a, 27 Eylül, 1780, in *Selected Letters of Edmund Burke*, 247. Bu mektup, Mansfield'in 241-42. Sayfalardaki yorumları gibi oldukça bilgilendiricidir.

Bkz. J. G. A. Pocock, "Burke'ün Fransız Devrimi Analizinin Siyasi Ekonomisi," in *Pocock, Virtue, Commerce, and History: Essays on Political Thought and History, Chiefly in the Eighteenth Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985).

Edmund Burke'den Florimond-Claude'ye, Comte de Mercy-Argenteau'ya, 6 Ağustos 1793, in *Selected Letters of Edmund Burke*, 332.

Adı geçen eser., 330.

Adı geçen eser.

Edmund Burke'den Richard Burke Jr'ye., 20 Eylül, 1791, in *Selected Letters of Edmund Burke*, 303.

Adı geçen eser., 304. Burke bu noktada, 1789 yazında yaptığı şu yorumu geri almıştır: Fransızlar "onlara baskı yapması için eski sahiplerindeki gibi güçlü bir ele ihtiyaç duyacaktır" Bkz. 8.not

Philip Francis'ten Edmund Burke'e, 19 Şubat 1790, in *Selected Letters of Edmund Burke*, 270.

Edmund Burke'den Philip Francis'e, 20/21 Şubat, 1790, in *Selected Letters of Edmund Burke*, 273.

Antonia Fraser, *Marie Antoinette: The Journey* (New York: Doubleday, 2001).

Woodruff Smith, *Consumption and the Making of Respectability, 1600-1800* (London: Routledge, 2002), 25-62, 189-222. On gentility, see Steven Shapin, *A Social History of Truth: Civility and Science in Seventeenth-Century England* (Chicago: University of Chicago Press, 1994), 3-125.

Paul Fussell, *The Rhetoric of Augustan Humanism: Ethics and Imagery from Swift to Burke* (New York: Oxford University Press, 1965). Bu cilt, Burke ve Swift arasında sayısız direct bağlantı sunmaktadır.

Bkz. Julius R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe, 1500-1800* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001).

Jan Tomasz Gross, *Neighbors: The Destruction of the Jewish Community in Jedwabne, Poland* (Princeton: Princeton University Press, 2001).

Edmund Burke'den Adrein-Jean-Francois Duport'a, tarih 29 Mart, 1790, in *Selected Letters of Edmund Burke*, 284

Bu konsept üzerine, bkz. Gottfried Dietze, Introduction, in Jacob Burkhardt, *Reflections on History* (Indianapolis: Liberty Classics, 1979), 21.